SPRÅKLIG SAMLING

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 2 1978 | 19. årgang | Løssalg kr. 5,–

✳ **OMGREPET „SAMNORSK"**
Prøveforelesning til den filosofiske doktorgraden av Kjell Ivar Vannebo s. 4

✳ **Ny meiningsmåling viser at riksmålet er et minioritetsspråk Se s. 2 og s. 11**

✳ **Språkspell i Pepsi-generasjonen. Om Audun Briseids to første bøker s. 7**

✳ **Bokmeldinger**

Støtter AKP (m-l) den radikale dansken nå?

Jeg vil tru at de av oss som har følgt med i det norske målpolitiske ordskiftet i 70-åra, har m-l-utspillet i 1974 friskt i minne. Under Noregs Mållags årsmøte på Evje 2.—4. august det året kunne en lesa en trettisiders stensil med tittelen «Norsk målreising — kamp mellom to vegar». Under sitat fra Gustav Indrebø og med henvisninger til Pravda-artiklene fra 1950, der Josef Stalin sjøl signerte detroniseringa av marrismen i sovjetisk språkvitskap, trådte m-l-rørsla inn på den norske språkstridsarenaen med edder og galle og vakre vyer. De vakre vyene gjaldt det *norske* målet, høgnorsken, slik Indrebø hadde staka kursen ut for den i si tid. Edder og galle blei oss anleis-tenkende til del: Vi var borgerlige, sosialdemokratiske, venstristiske, populistiske og trotskistiske i huet, alt etter som. Stygt var det i alle fall, det vi meinte. Nå skulle AKP (m-l) «djervt velje den revolusjonære linja for norsk målreising», lød det. Så skulle vi få sanne at norsk-norsken skulle bli «ei lyftestong for det store arbeidande norske folket», slik Indrebø hadde spådd. I ett av partiets teoretiske skrifter, *Materialisten*, kom denne artikkelen på trykk i nr. 4 (1-1975). Og sia har kadrer og fotfolk kjempa trutt og jamt for denne idéen i utallige fora. Særlig har samnorsken og dens talsfolk fått gjennomgå, målsmiskende trojanske hester som vi naturligvis har vært, fulle av slu femtekolonnisme for fienden.

Det skal ikke stikkes under en stol at m-l-innsatsen i praktisk målarbeid har vært imponerende stor etter denne tida. Offervilje har det visst aldri skorta på i den flokken. Men samstundes har språkpolitikken deres stått lett til for hogg. Nå tenker jeg ikke på det teoretiske fundamentet i denne politikken. At det svikta og bar preg av manglende innsikt i språkvitskap og språkhistorie, var det greitt å avsløre. Det skjedde svært fort også; i blada *Dag og Tid* og *Ventil* kom det krasst ordskifte, likeeins i

Over til s. 14

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 30,— pr. år.
Postgiro 5163787

Leiar: Geirr Wiggen,
Strandstykket 67,
2400 Elverum.

Riksmålet er eit minioritetspråk

Frå tid til annan foretar gallupinstitutta undersøkingar om språksyn og språkbruk hos folk. I dei siste åra har vi hatt fleire slike undersøkingar. Riksmålsfolk har slått resultata stort opp. Desse undersøkingane har likevel ikkje vori særlig interessante. Spørsmåla har nemlig samla riksmål og bokmål i same sekk, og folk har svart på om dei nyttar *denne* målforma eller nynorsk. Slik kunne da t.d. Knut Wigert (formannen i Riksmålsforbundet) og Geirr Wiggen (leiar i LSS) blitt rekna til same gruppa dersom dei hadde vori blant dei spurde i undersøkinga! At eit slikt utgangspunkt er heilt forfeila, burde alle kunne sjå. At resultatet da har gitt ca. 90 % til riksmål/bokmål og 10 % til nynorsk, skulle heller ikkje vere særlig mye å bli forundra over.

Nå veit vi jo at riksmålsfolk — iallfall dei leiande i rørsla — har *bokmål* og *ikkje* nynorsk som hovudangrepsmål. Dei vil ikkje nynorsken til livs, men bokmålet. Derfor er det naturlig å spørje korleis dei ca. 90 prosentane fordeler seg på riksmål og bokmål i befolkninga.

I april i år fikk vi resultata frå ei undersøking som viser det, og dei resultata kan ikkje vere hyggelige for riksmålsfolka. Her har dei i alle år hevda og meint at riksmålet er det mest brukte skriftmålet i landet, og så viser det seg at i befolkninga er det bare 22 % som seier dei bruker det. At det verkelige talet nok er enda lågare, må vi kunne gå ut frå. Pga. den sosiale prestisjen som er knytta til riksmålet, vil vi måtte rekne med at fleire enn dei som verkelig bruker det, svarer «riksmål».

Og ikkje nok med at bare om lag 1/5 oppgir riksmål som skriftspråk, bare 15 % seier at dei *talar* det. Riksmålsagitatorane har i alle år hevda (og trudd?) at t.d. a-endingane i hokjønnsorda var noe skoleungane måtte *lære,* fordi dei ikkje hadde det i talemålet sitt. Så viser det seg altså, det som vi alltid har hevda, at riksmålstalande er ein liten minoritet i folket, og at dei fleste her til lands bruker dialekt munnlig. Skulle *dei* ha problem med a-endingar i skriftspråket, tru?

Klarare enn dette kan det vel ikkje bli at riksmålsrørsla bare representerer ein høgrøsta språk minoritet. Denne minoriteten er rett nok blant dei best stilte sosialt sett her i landet. Men vi har ikkje noen grunn til å gi dei fleire særrettar i skriftspråket enn dei alt har. Særrettar som vil vere til ulempe for det store fleirtalet. Det ville representere eit sosialt tilbakesteg i språkutviklinga vår.

Riksmålsrørsla har vori snøgg tidligare med å få fram tal frå meiningsmålingar, t.d. som argument i Språkrådet. Skal tru om riksmålsfolka vil vere like ivrige med resultata frå denne siste undersøkinga?

(Fleire tal frå denne undersøkinga finn du i artikkelen til Thomas Refsdal.)

Betaling for 1978

Økonomien er viktig i alle lag, og kasseraren vår ber om at folk nå betaler medlemspengar og bladpengar for 1978. Ei gåve, stor eller lita, er sjølvsagt også velkommen!

I forrige nummer sa vi at vi skulle legge inn betalingsblankett for 1978. Det gjorde vi også, men på slutten slapp vi opp for blanketter. Så det er omlag 100 av medlemmene/bladtingerne som ikke har fått betalingsblankett.

Kan dere denne gang betale på vanlig postgiroinnbetalingskort?

Postgirokontoen er 5 16 37 87.

MELD DEG INN I LSS!

FRAM FOR FOLKEMÅLET!

JAKOB SKAUGE
er død

Lektor Jakob Skauge døydde brått 7. mars 1978, bare 65 år gammal. Med han er ein av våre aller fremste tillitsmenn gått bort.

Jakob Skauge var fødd i Lindås ved Bergen i 1912. Han studerte filologi ved Universitetet i Oslo og tok cand.philol.-eksamen i 1940. Sia blei han tilsett som lektor ved Eidsvoll landsgymnas og arbeidde der til sin død.

Skauge kom tidlig med i det organiserte samnorskarbeidet. Han satt i sentralstyret frå 1963, var nestformann 1964—69 og var varamedlem for laget vårt i Norsk språkråd i perioden 1972—76.

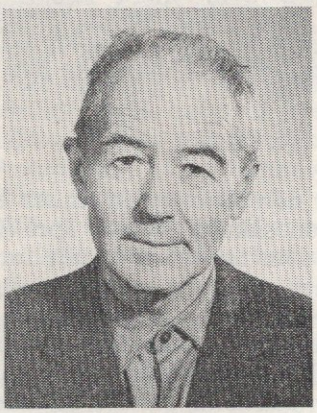

Jakob Skauge.

I mange år var Jakob Skauge rekna for å være vår «sjefsideolog». Han var ein ivrig debattant i osloavisene og skreiv og mange store og vektige artiklar i medlemsbladet vårt. Ein kan t.d. nemne «Vegen til Mosjøen», der han tok eit oppgjør med Noregs Mållag om slagordet «nynorsk einaste riksmålet i landet». Trass i dei kritiske synsmåtar som kom fram der, var Skauge aldri i tvil om at målfolket er våre gode allierte og Riksmålsforbundet vår felles store motstandar i språkstriden. — Det var og Skauge som førte i pennen LSS sine merknader til Vogtkomiteens innstilling — ei utgreiing som uten tvil gjorde sitt til å moderere ei altfor høgrevridd tilråding.

I 1966 gav Landslaget for språklig samling ut sitt første småskrift, «Framlegg til samlenormal». Her ytte Jakob Skauge eit framifrå bidrag til å klargjøre samnorskfolks syn på sentrale spørsmål i språkstriden gjennom kapitlet «Merk nader til en del motargument». Dette er ei framstilling som er fullt gyldig for oss språkradikalarar den dag i dag. Det var viktig for Skauge å få fram at vi ikkje har to *språk* her i landet, men bare to *målformer* med visse systematiske variasjonar i bøyingsverket. Dei fleste nordmenn befinner seg ut ifrå sin dialekt ein stad *mellom* dei to offisielle skriftnormalane. Dette skulle — i alle høve på sikt — gi grunnlag for ein samlande riksnormal, slik LSS gjorde framlegg om i 1966.

Eit anna viktig poeng for Skauge var at LSS ikkje skulle legge seg borti korleis folk snakkar, men nøye seg med å registrere utviklingstendensar i talespråket. På dette grunnlaget kunne ein så konsentrere seg om arbeidet for ei radikalisert skriftform som kan tene til å jamne ut den kulturelle kløfta i folket. Han hadde m.a.o. ikkje stor tru på ei «folkemålslinje» av den typen som det nye prinsipprogrammet frå 1976 legger opp til. Han frykta for at LSS ved å legge seg for sterkt på den linja ville bli redusert til eit haleheng på NM og ikkje lenger representere noe *alternativ* i språkstriden. Det siste ordet er nok ikkje sagt i den saka.

Det er med sorg vi tar imot meldinga om at Jakob Skauge ikkje er meir. Laget hadde hatt så god bruk for han i arbeidet vidare framover Vi er han stor takk skyldige for det verdifulle arbeidet han la ned for vår sak. Få har gjort så mye for å fremme samnorsktanken, og vi veit at innsatsen hans har bore rike frukter. Ein fagna mann var han av dei sjeldne. Vi som var hans nære medarbeidarar, minnes Jakob Skauge med den største takksemd og lyser fred over hans minne.

Magne Aksnes

ABONNER PÅ SPRÅKLIG SAMLING!

OMGREPET „SAMNORSK"

Av

Kjell Ivar Vannebo

Den 22. mai 1978 forsvarte førsteamanuensis Kjell-Ivar Vannebo ved Nordisk institutt, univ. i Oslo, offentlig doktoravhandlinga si: «Tempus og tidsreferanse. Tidsdeiksis i norsk». Alle doktorander må før disputasen om sjølve avhandlinga holde to såkalte prøveforelesninger. Av dem er den ene over et oppgitt, den andre over et sjølvalt emne. Kjell-Ivar Vannebo fikk som oppgitt emne dette:

«Omgrepet «samnorsk» vurdert språkhistorisk, språksosiologisk, språkpsykologisk, språkstrukturelt og språkpolitisk.» Vannebo holdt forelesninga den 18. mai, og «Språklig Samling» har vært så heldig å få trykke den allerede nå.

1. La meg begynne forelesninga med å peke på at de omgrep språkviteren arbeider med, kan være av vidt forskjellig art. På det ene ytterpunkt har vi ei rekke omgrep med en fast og avgrensa betydning. Denne betydningen kan fastlegges i en enkelt-ledda definisjon, og det er relativt stor enighet om hvordan definisjonen skal tolkes. Omgrep av denne typen kommer nærmest til å fungere som en slags *termini technici* i språkbeskrivelsen. På det andre ytterpunkt finner vi derimot omgrep som ikke har en fast avgrensa betydning. Forsøker man å definere dem, vil man måtte gjøre dette i form av en beskrivelse i flere trinn. Det behøver heller ikke være gjort noe forsøk på å fastlegge en betydning i definitorisk form fordi det her vil være forskjellige oppfatninger — til dels også diametral uenighet — om hvordan omgrepet skal tolkes. Slike omgrep får gjerne ikke status som operasjonelle, tekniske termer. Dette gjør at bruken av omgrepa heller ikke vil være begrensa til bare å forekomme i språkvitenskapelige framstillinger. Omgrepet kan komme i bruk i den allmenne språkdebatten og dermed står det i fare for å få seg tillagt nye betydninger eller betydningsvarianter — avhengig av brukerens innsikt i, forståelse av og syn på det emnet som debatteres.

Det er neppe tvil om at omgrepet *samnorsk* nærmest hører med til den siste av disse to typene. Det er neppe heller noen tilfeldighet at vi innenfor den siste typen finner ei rekke omgrep fra den såkalte «ytre» språkhistoria. Det er omgrep som har vært brukt for å beskrive, karakterisere — eller i kortest mulig form gripe essensen i — språklige strømninger, nydannelser og utviklinger som ikke først og fremst er betinga av faktorer innenfor sjølve språkstrukturen, men av politiske, sosiale og ideologiske forhold i det samfunn språket brukes i. Dette gjør at vi som utgangspunkt må forutsette — både at et omgrep som samnorsk har vært — og blir — brukt forskjellig, og at det også vil kunne vurderes forskjellig avhengig av den språkpolitiske ideologi til språkbeskriveren. Når det gjelder den første forutsetningen, sier det seg sjøl at jeg her ikke kan gå inn på den bakenforliggende ideologi til hver enkelt som har brukt omgrepet samnorsk — det ville langt på vei være å skrive 1900-tallets norske språkhistorie om igjen —! Jeg vil derimot konsentrere meg om enkelte hovedpunkter, vel vitende at det er hovedpunkter sett ut fra min egen subjektive vurdering av det som har skjedd.

2. Det vil i første omgang være viktig å skille mellom *«samnorsk»* som term — som benevnelse — og *«samnorsk»* som språkpolitisk ideologi

— som bevegelse. Man kunne tolke tittelen på denne forelesninga slik at den bare gjaldt det første — ei vurdering av sjølve benevnelsen. Men dette ville — etter mitt syn — være uinteressant — og det ville være en umulighet når en ser nærmere på de vurderingskriteriene komiteen har satt opp. Det historisk, sosiologisk, psykologisk og politisk interessante er sjølsagt samnorskideologien — ikke samnorsktermen. Men det siste tolkningsalternativet gjør oppgaven uhyre kompleks, og den skaper med en gang et problem for ei diakronisk vurdering: samnorskideologien vil i og for seg kunne eksistere uavhengig av — evt. også forut for — samnorsktermen. Termen kan vi datere eksakt. *Den* ble første gang brukt av Moltke Moe i artikkelen «Nationalitet og kultur» i Samtiden 1909. Moltke Moe snakker om våre to skriftspråk:

> «Det ene kan ikke tyne det andet, kaste det ut av landet. Vi kan ikke skjære bort hverken vor gamle historie eller vor senere historie, kan ikke sætte hverken bygd eller by utenfor. Begge maa være med, hver fra sin kant, mot det store maal: et *samnorsk sprog* (min uth.), vokset op av de levende talemaal, byernes som bygdernes».[1])

Men Moe hadde sjøl formulert den samme tankegangen tidligere, bl.a. i «Norsk og dansk sprogdragt» fra 1906.[2]) I artikkelen fra 1909 bruker også Moe bildet om «blodblanding»: «Det som skal til, det er *blodblanding,* det er *sammenflytning.*» Løsrevet fra sin sammenheng vil man fra dette bildet kunne assosiere til enkelte utsagn av Knud Knudsen, bl.a. når han allerede i 1850 sammenligner sin egen og Aasens linje: «Disse to Veje til et virkelig norsk Sprog er forresten kun forskjellige, hvad Udgangspunktet og den første Strækning angaar; siden *løber de udentvivl sammen*». (uth. her)[3]) Det er muligens dette — og lignende løsrevne uttalelser — som har fått enkelte til å føre samnorsktanken tilbake til Knudsen, ja til og med tilbake til Henrik Wergeland.[4]) Det spørs sjølsagt hva vi legger i «samnorsk-tanken», men resonnementer av denne typen bygger lett på ei for stor forenkling: man overser — bevisst eller ubevisst — forskjeller som er betinga av de forskyvninger som over ei viss tid vil skje mellom eksisterende motsetninger — når det gjelder Knudsen spesielt — forskjellen i normeringsgrunnlaget.[5])

3. Men i og for seg er det ikke så interessant for vårt formål å forfølge «samnorsk-tanken» *bakover* i tid. La oss regne med — som også de fleste av samnorsk-bevegelsens egne talsmenn gjør [6]) — at den starter med M. Moe omkring århundreskiftet, og så forfølge den *framover* i tida. I den mest omfattende framstilling vi har av vårt århundres språkhistorie — Einar Haugens «Rikspråk og folkemål» — omtales det ikke noen organisasjon for samnorsk før opprettelsen av Landslaget for språklig samling, 5. april 1959.[7]) Det samme gjelder mer populære framstillinger som f.eks. Leitre, Lundeby og Torvik: «Språket vårt før og nå».[8]) Men faktum er at organisasjonen «Østlandsk Reisning» definerte seg sjøl som en samnorsk organisasjon. I det generelle programmet for denne organisasjonen som ble lagt fram i april 1918, forekommer rett nok ikke det sammensatte ordet samnorsk, men *sams norsk.* Det heter i dette programmet:

> «Vi maa reise tanken om at *morsmaalet* her øst er fullgod norsk tale, saa ingen trenger knote, enten det naa er «riksmaal» eller «landsmaal». Østlendingen skal kjenne det som ei ære og ei glede aa eie og bruke maalet sitt, hime og i by'n like godt. Vi mener at vi paa denne maaten jamner veien for et *sams norsk maal* (uth. her). På østlandsgrunn, og bare der, kan landsmaal og riksmaal møtes».[9])

Tre år seinere — på årsmøtet for organisasjonen i 1921 — ble det vedtatt å forandre siste avsnittet til:

> «Vi mener at vi paa denne maaten jamner veien til et *samnorsk* mål».[10])

Formuleringa — at dette bare kunne skje på østlandsgrunn blir altså tatt bort.

De fleste språkhistorikere som omtaler «Østlandsk reisning», nevner gjerne at organisasjonen bare kom til å eksistere en ti års tid. Som lesere vil vi sitte igjen med inntrykk av at dette var en tilfeldig episode i norsk språkhistorie i mellomkrigstida. Jeg vil her likevel feste oppmerksomheten noe nærmere ved denne organisasjonen — dels fordi det innenfor organisasjonen utkrystalliserer seg markerte og til dels klart avvikende synspunkter, dels fordi nettopp disse ulike synspunktene — slik jeg ser det — seinere på ulik måte kommer til å inngå som viktige komponenter i det vi kanskje kunne kalle samnorskbevegelsens språkpolitiske grunnsyn.

4. Når de ideologiske synspunktene utkrystalliseres så klart innenfor «Østlandsk Reisning», henger dette i høy grad sammen med at de ble formulert av noen av de mest markante personlighetene i datidens norske kulturliv. Det første leder-triumviratet besto som kjent av Eivind Berggrav (dengang Berggrav-Jensen), Halvdan Koht og Didrik Arup Seip. Jeg kan her på langt nær gi ei uttømmende framstilling av disse tre personenes språksyn — jeg får nøye meg med en karakteristikk i stikkords form. Hensikten

Over til neste s.

er å gripe noe av det essensielle i den *enkeltes* språksyn — ikke det som var felles for dem alle og for organisasjonen som helhet.

Berggrav — som var psykolog, lærer og teolog — la vekt på det *psykologiske* aspekt, på den personlige frigjøring, og på det *pedagogiske* aspekt ved bruk av folkemålet i skrift og tale. Gjennom reisning av de norske bygdemåla — for det var bygdemåla, ikke bymåla Berggrav var interessert i — ville det skje ei allmenn oppvurdering av bygdekulturen. Derfor kunne han også si om målrørsla at den var —

> «aller minst en sprogreisning, den er en *sjælebevægelse,* en *kulturvekst*» [11])

Og når det gjaldt det pedagogiske aspekt:

> «Fra barneskolen av maa vi la barna møte sproget ikke som noget rart og fremmed, ikke som en skablon de skal forme sig efter, men som det levende uttrykksmiddel for det de tænker og kjender. Derfor maa man ta imot dem paa deres egen *dialekt. Den* er det som skal formes ut».[12])

Koht — som var historiker og politiker — la vekt på det *sosiale* aspekt. Språkstriden var en del av klassestriden. Bondeklassen og den nye, voksende arbeiderklassen hadde felles interesse av å gå sammen mot den økonomiske overklassen. Språkreisinga var en integrert del av klassereisinga [13]). Koht krevde rett for folkemålet i tale og i skrift og på alle områder av samfunnslivet. På den måten kunne arbeideren feste «åndeleg grunn under den samskipings-tanken som sosialismen bær i seg. Striden for folkemålet er kultur-sida ved arbeidar-reisinga». [14])

Seip — som var filolog og nylig utnevnt til professor i norsk riksmål — la større vekt på sjølve *samlingstanken* — helst ei snarlig samling definert med utgangspunkt i de to eksisterende *skrift*-språka. [15]) Samlingstanken var hos Seip begrunna med den *nasjonale enhet* — derfor ble det naturlig nok også en forskningsoppgave for han å vise at de sørøstnorske målføra hadde et «norsk» opphav. Men for å løse samlingsoppgaven i praksis argumenterer han ut fra ei mekanisk form for *flertallsideologi* som gir hans språksyn klare elementer av det enkelte i dag kanskje helst ville kalle ei *språkteknokratisk* holdning. De formålsformene som hadde størst utbredelse, skulle automatisk slippe inn i begge skriftspråk. La oss som eksempel sitere konklusjonen på Seips argumentasjon for pronomenet *je* i medlemsbladet Østaglett 1922:

> «Alt i alt skulde det minst væra 1 130 000 mennesker i Norge som bruker ei talemålsform som høver best med skriftforma *je.* Det blir inte halvparten av folket, men det er nesten 43 pct., og det er da så mange at det er god grunn til å gjøra denne norske forma «valgfri». [16])

5. Sjøl om jeg her har måttet nøye meg med enkelte stikkord, antyder det noe av de ideologiske grunnsyn hos de tre lederne. Jeg har *ikke* sagt at ikke det psykologiske, pedagogiske, sosiale — eller for den saks skyld også Seips «flertallsideologi» — kan forekomme blant medlemmer og tilhengere av andre språkpolitiske organisasjoner. Men vårt emne her er *samnorsk*-bevegelsen, og da er det vesentlig å klarlegge hva de som utforma det første ideologi-grunnlaget sjøl la vekt på. Men sammenlikner vi nå disse tre, ser vi — at til tross for enigheten om sjølve språkreisinga og normeringsgrunnlaget for denne, så er det klare forskjeller i *vekt*legging når det gjelder de argumenta som anføres for reisinga. På den ene sida har vi Kohts og Berggravs sosialt, psykologisk og pedagogisk motiverte argumentasjon for bruk av folkemålet, — på den andre sida Seips langt sterkere betoning nødvendigheten av et felles skriftspråk — av ei snarlig «sammenflyting» eller «blodblanding».

Denne indre spennings-motsetningen i sjølve grunnlaget for samnorsk-tanken kan vi — slik jeg ser det — forfølge heilt fram til i dag. Jeg kan ikke dokumentere dette fullstendig her og begrenser meg derfor igjen til et par hovedpunkt. Det ene gjelder den samnorske skriftnormalen fra 1966, det andre den såkalte talemålsdebatten i 1973. På hver sin måte kaster begge disse to hendinger lys over indre motsetninger i samnorsk-ideologien.

Tanken om en samnorsk skriftnormal ble på ny tatt opp av Seip i 1936. I boka «Språklig omvurdering i norsk språkutvikling» sier han bl.a. at arbeidet med en slik normal bør settes i verk *«alt nå»*. Vi får høre at det vil være *nyttig,* det vil være *«praktisk»* — den «vil *lette* den offentlige administrasjon på mange måter». [17]) En argumentasjon som altså igjen røper klare elementer av det jeg kalte ei språkteknokratisk holdning. Samlenormalen kom imidlertid ikke til å bli en realitet før Landslaget for Språklig Samling i 1966 ga ut «Framlegg til samlenormal». [18]) Språklig kan vi karakterisere normalen på denne måten:

- — den konsentrerer seg om formverk, lydverk og rettskriving — om «normkjernen» for å bruke B. Blekens terminologi [19]) — men da likevel med en klar hovedvekt på formverket som betraktes som «det viktigste i en «samlenormal»». [20])
- — Innenfor formverket utnytter den de samformene som alt eksisterte mellom bokmål og nynorsk i og med rettskrivingsreformen av 1938 og Læreboknormalen fra 1959.
- — Der det ikke fantes samformer fra før fant man enten fram til ei form som sto sterkt i talemålet eller man valgte å jamstille den eksisterende bokmåls- og nynorsk-

Over til s. 15

SPRÅKSPELL I PEPSI-GENERASJONEN

Ei tolking av de to første bøkene til Audun Briseid

Av Øyvind Gulliksen

Amerikanske forbilder

I de siste par tiåra har amerikansk ungdomskultur av forskjellig slag fått godt fotfeste her i landet. Forbilder fra det amerikanske ungdomsopprøret, fra film og populærmusikk er dyktig marknadsført. Ikke minst viser denne kulturpåvirkninga seg på det språklege området. Ein kunne sikkert samle lange lister med ord som er henta inn i norsk språkbruk i denne perioden. Mange av disse orda gir uttrykk for motsetninger mellom de unge og det etablerte samfunnet i USA, og de blei ofte overført direkte for å markere liknande skille i velfredssamfunnet her heime.

Det er nok mange grunner til at sånne ord og uttrykk lett glei over i ungdommens språkkode her til lands. USA var ikke så langt borte som før, og kulturinformasjon blei spredd over stadig fleire massemedia. Protestbølga i USA på 1960-tallet ga på underlig vis uttrykk for kjensler hos ungdom andre stader. Her heime passa amerikansk-engelske ord godt inn i ungdommens reaksjoner mot den gamle verda som foreldra representerte, for i praksis ga popindustrien ungdommen et språklig maktapparat over de eldre. Den kunne utnytte ferske resultat av et utdanningssystem der alle måtte innom ei eller anna form for engelskopplæring. Mange av de eldre hadde ikke lært engelsk. Både på grunn av alder og manglende språkkunnskap kunne de lett defineras som håplaust utafor. Men for de som blei påvirka av ungdomskulturen utafra, åpna språkdrakta som fulgte med inn til nye, uprøvde verdier. Den skjerpa ei evne til innleving som de voksne i det autoritært innretta samfunnet hadde mista.

Audun Briseid og amerikansklaga myter

De to første bøkene til Audun Briseid må plasseras mot den bakgrunnen jeg her har gitt noen streker til. Begge bøkene handler om amerikansk kulturell innflytelse i Norge på 1950- og 60-tallet. I den første, *Oppvekst i Andeby*, er hovedvekta lagt på barneåra, mens den andre, *Hvem kan hjelpe Niel Young å finne veien hjem?*, tar for seg ungdomsåra. Et av hovedtemaene i bøkene er forsøket på å forstå åssen innført amerikansk mytegods prega oppveksten for så mange i det tidsrommet. Forteller-jeget i begge bøkene prøver å komme fram til hva det har betydd for han sjøl. Her kommer språket og problemet med språkinnflytelse inn som ein viktig del av erkjenninga. Bøkene gir gode døme på amerikansk-engelske ord som norsk ungdom brukte i 1960-åra, og som fortsatt er i bruk. Den andre boka handler i grunnen *om* dette språket. Forfatteren vil gi et bilde på hva slags virkning det innførte språket hadde på virkelighetsoppfatninga til de som vokste opp med det.

Språk og bustad i Andeby

Fortelleren er i begge bøkene opptatt med å avdekke et tidligere lag i utviklinga si fram mot voksen alder. I *Oppvekst i Andeby* ser han tilbake på ei tid da han sammen med andre innretta seg nokså bevisstlaust etter livsmønster fra amerikansk populærkultur. Derfor går han stadig inn i det han forteller fra barndoms- og ungdomstida si for å nevne at sjølsagt forsto han ikke heile sammenhengen den gangen. Utfra større bevissthet om ein innført masseprodusert kultur, dømmer han sin eigen naivitet: «Jeg kunne ikke vite hvor gale bildene vår» (34).

I *Oppvekst i Andeby* ser vi åssen ungane ordna leiken sin etter amerikansk drømme-modeller, enten det nå gjaldt Donald Duck, Miki i Wild West-hefta, eller forretningsverda i de amerikanske spella, Monopol og Karriere. Alle var så oppslukt av drømmen om «cowboy og indianer», skriver Briseid, fordi den var tusen ganger meir spennande enn norsk lesebokrealisme av typen mor syr, far leser (36).

Over til neste s.

Nå veit fortelleren på det tidspunktet han skriver at leiken var ei glimrande avspeiling av krefter som styrte det voksne samfunnet, men som barna ennå ikke kjente til. «Mens vi ble formet av systemet, gjenspeilte vi strukturene i våre egne, små systemer» (88). Fortelleren meiner at Walt Disneys verden på fortreffelig vis speiler av det næringsliberalistiske systemet, men at det blir presentert som koselig og harmlaust. Det forsto han ikke da han levde seg gjennom bladene i barndommen. Nå skjønner han at Hjemmet, Se-Bladene og Damm innførte ei populær amerikansk overbygning, uten å si fra om at den var farlig og falsk. Myta, ideologien er avslørt av forfatteren, og den amerikanske drømmen om rikdom og lykke står igjen bare som ei fristande fasade.

Det hører med til påvirkninga fra «vild vest»-kulturen at den stenger ute aktiv interesse for industrialisering og byproblem. Fortelleren har oppdaga at «cowboylitteraturen er en genre som aldri kommer til å anerkjenne industrialiseringen» (37). Her som i mye amerikansk idéhistorie er byen det store skremslet, fordi den legger grenser omkring individet. Den samme tanken plager rockeentusiasten i den neste boka. Rockespråket er romantisk og byfjernt. Oslo ligger gjømt under ei osteklokke, og små ostemus-mennesker kryper rundt i innestengt eksosstank (10).

I første omgang har denne kulturen liten innflytelse på sjølve språkbruken, i alle fall skjer det ikke sånn at amerikanske ord smetter inn i dagligspråket direkte. Men enkelte stader blir engelske ord brukt for å markere sosiale skiller mellom to ungdomskulturer i Oslo. Overklassas bustadstrøk har de selskaper som kalles «parties», og på et party foregår det andre ting enn i et selskap. I samme miljø fungerer «after skiing» som ein kostbar erotisk hotell-leik, som annen ungdom ikke har sjanse til å være med på. Språk og klasse går i hop. «Klærne, forelskelsene, utstyret, språket, alt hang nøye sammen og hvilte trygt på grunnmuren til eneboligen der hjemme» (96). Kjærlighetserklæringa tar til å lyde etter språkmodell fra amerikansk film. Det blir lettere og mindre høgtidsamt. «Sånn ble kjærlighetens overbygning en esoterisk forelskelse på utenlandsk» (109). Elevane varmer seg inn i sitt eige fellesskap med opptakten om at «we are the Pepsi generation, baby» (120).

På samme vis som fortelleren er for sein til å oppdage Amerika — «hvis vi hadde lært litt andre ting om USA, kunne vi ha stedfestet spillet» (60) — blir språket et problem for han. Det språket som skulle uttrykke ny stil og samkjensle for ungdommen, virker ikke ekte nok. Han har kommi fram til at de likevel ikke brukte «språket til å snakke om oss selv» (24). I den neste boka får forteller-jeget større avstand til språket sitt. Her er da også amerikansk språkpåvirkning mye sterkere. Mesteparten er visstnok skrivi under innflytelse av pop-musikken til Niel Young. Det er ikke så vanskelig å oppdage det.

Språkmøte med hippie-kulturen

Hvem kan hjelpe Niel Young å finne veien hjem? gir mange gode døme på amerikansk-engelske ord som glei inn i vide kretser av norsk ungdomsmiljø på 1960-tallet. Språket veksler heile tida mellom amerikansk-engelsk og norsk i ei blanding som på overflata kan minne om norsk innvandrerspråk i USA. Forskjellen er sjølsagt bare at nå kommer språket hit, uten at vi trenger å dra over havet for å møte det.

Boka, som er kalt et «dobbeltalbum», er delt inn i fire deler eller «sider». De to første utgjør meir enn halvparten av boka. Det er de som står i sammenheng med tema vi har nevnt fra den første boka. I del to drar jeg-personen til vestkysten av USA på et utvekslingsprogram. Der blir han opptatt av rockestjerna Neil Young. Del ein viser rackemiljøet rundt Veslewood, ei slags norsk utgave av Woodstock-festivalen.

Fortelleren i del to forsøker altså å få orden i sine ferdaminne fra den gangen han som godtruande norsk gymnasiast saug inn inntrykk av ungdomskulturen i USA. Han forteller om og kommenterer det han var med på eller det han lærte under Amerika-oppholdet. For det første utleverer han seg som truskyldig norsk gymnasiast med foredrag om Norge i ein amerikansk menighet. Så blir han opptatt av populærmusikken og alle rituala rundt den. Etterpå fører han disse inntrykka over til heimlandet. Han blir med i et band og drar på turnö i bygde-Norge. Alle disse stadiene ser han på nå med ein viss avstand og ironi.

Det er språkforma som leier inn i temaet for boka. Amerika-fareren har rusta seg til reisa som så mange nordmenn før han, med Bibel og norsk-engelsk ordbok. Det første verket har vært fint lite i bruk, men ordboka må ha vært et umistelig gode. Den blir på sett og vis ein nødvendig nøkkel inn i forestillingsverda til jeg-personen. Store deler av Niel Young — boka er uleselige om ein ikke er temmelig heimekjent med amerikanske ord og vendinger. Lange avsnitt fra pop-melodier og sitat fra popidola står på engelsk uten omsetting til norsk. Det er som om sjølve emnet krever ei engelsk språkform eller et miljøspråk, som vel ikke kunne bli oversatt fullt ut til norsk uten at det blei komisk i sammenhengen. Boka er altså tydelig stila til unge likesinna innafor ein ny språkkode med mange amerikanske innslag. At boka i det heile kan lesas i nosk miljø, syner hvor sterkt et sånt amerikansk ungdomsspråk har slått igjennom. Ordforrådet er au stort sett av ein

sånn art at det må ha kommi andre stader fra enn gjennom engelskundervisninga i skolen.

Fortelleren bruker ofte ordet «freak» eller «frik» med norsk stavemåte som gruppenavn på de han syns hører rettelig heime i ungdomskulturen. Det er et amerikansk lånord han har fått med seg fra hippierørsla. Hippiene på vestkysten av USA tok ordet ut av jazzmiljø, og utvida bruken slik at det blei et adelsmerke for alle unge som med gledesrus og fornya livstru gikk med i blomsteropprøret. I boka er ordet satt sammen med norske ord for å skildre forskjellige typer frikefolk (20). Både «fiaskefrik» (15) og «feriefrik» (13) står for folk som ikke klarer eller som ikke tør å legge heilt om til hippiestilen, men nyter den som avkopling fra et trøytsamt borgerlig tilvære. Men «flower freak» (53) og «Jesus Freaks» (67) slepper begeistringa fram på heiltid uten hemninger. «Fisefrik» (37) tør være ein sereigen norsk nyskaping på feltet.

Etter som det blei vanlig med rusmidler for å holde dampen oppe, fekk ordet også ei meir negativ tyding. Fortelleren sier at «det hele friket ut mer og mer» (61). I uttrykket ligger tanken om at det går for langt og at beruselen ender i ei kjensle av fortviling og oppgitthet etterpå. Om sangerinna Janis Joplin heiter det at ho var «helt far out på en bad trip» (108). I det heile tatt har fortelleren et veritabelt register av nye ord for nyanser av rusopplevelser, så som «å flippe» (23), «å være steina» (56), «steine og lattermilde» (78), «å være på den samme trippen (rusen) samtidig» (56), eller «bli busted», som kan bety «å bli slått ut» (56). Stadig uttrykker språket handlinger som er karakteristiske for gruppetilhørigheten, for «fansen» (102). De har «kuttet ut å tenke» (18), «mikset med miljøet» (23), «digget seg gjennom» (23). «Happeninger» og «groupies» (56) gir møta karakter av noe spontant, lett og lite forpliktande.

På anstendig skoleengelsk betyr «trip» helst ei lita reise, men i ungdomsspråket blei det ofte brukt i overført betydning. Naturlig nok kom det inn ord og uttrykk som hadde med bevegelse, fart, spenning og svingninger å gjøre. Det var generasjonens kjennemerke. Her er noen døme fra boka: «svisjet forbi» (43), «splasjet rett på veggen» (54), «speed og spenning» (54), «flashet frem på lerretet» (123), «det går up, down, flip, flop» (55), «ufullstendige flash» (63).

Rockespråket endrer til og med norsk geografi etter sitt bilde. Woodstock-kulturen slår seg ned i «Veslewood» på Sørlandet ein stad. Musikken gir byen «en brutal dash av virkelighet» (16). Den sørlandske hovedvei som fører til paradiset er «en hard highway» (10).

Det var ikke bare de som tilhørte flokken som fekk kvalitetsmerke uttalt på amerikansk. Den voksne, syndige verda utafor blei definert på samme vis. Orda som signaliserte ungdommens forakt var også amerikanske. Skolen som institusjon var «noe crap» (noe bråta) (54), politisjefen var ein gris, «sjefspigen» (53), kapitalister og «squareheads» (57) var uten håp om frelse. Squareheads (det å være firkanta, tjukk i huet) har forresten ein snodig tradisjon i amerikansk slang som et nedsettande ord for skandinav! I ungdomsopprøret blei det brukt om alle som var stivna til og hadde mista evna til å følge med.

Språket stivner

Boka med Niel Young gir ikke bare klare døme på amerikanske låneord i ungdommens talemål. Det er like interessant her å se åssen språkforma blir et problem for jeg-personen i den kulturelle sammenhengen har står i.

Det språket som til å begynne med skulle virke som et frigjørende samlingsmerke og åpne sansene på nytt, stivner også til og blir manér. Derfor blir det stor avstand fra fortelleren til det språket han forteller på. Han synes at helten, som han før beundra, nå både er nais og sentimental. «Sånn smekter han ut vakre vers som blir til regnbuer når spotlighten treffer de små spyttdråpene som sprayer ut av munnen hans» (116). Sånne utsagn vitner først og fremst om ei voksande språklig fremmedgjøring til helten, til kulturen og til fortellerens eigen plass i den.

Språket i ungdomsmiljøa blir framfor alt utnytta økonomisk av pengesterke reklamefolk. Sånn blir fleire utsagn bare etterlikning av ei masseatferd som reklameinteressene tvinger fram. Ei jente springer «med en colareklames vind gjennom håret» (33). Fortelleren begynner å lure på om ikke den påståtte språklige identiteten bare er et dekke over eigen usikkerhet. Som helten blir han «usikker på om dette er drømmen om en ny verden eller bare en ny cola-reklame» (106). Selskapene har lykkas i å masseprodusere både myte og språk, og med det skapt behov for forståelsen av frihet og lykke som ungdommen trudde de sjøl hadde laga. «På så kort tid kan altså en verdig manifestasjon bli til et kommersialisert sceneshow» (118).

Jeg-personen opplever ungdomsmiljøet som et «eksklusivt språkfellesskap» (57). Å kunne sette amerikansk-engelske navn på eigen identitet var del av ei romantisk frigjøring. Men fortelleren må etterhvert ha finni ut at det glir ut i det sentimentale. Det er lite av verdi i uttrykk som «en brainblowing lengsel» etter trygghet, og en «sob sob stemning» (92). Avstanden til språket blir større fordi de amerikanske orda får ein komisk effekt i konteksten. «High-flying feeling av bare forventning», sier plutselig ingen verdens ting. At «love is free» betyr

at samleie føles «omtrent som å drikke en cola» (28). Reklamefolka har utnytta erotikken, og ungdommen er i ferd med å kjøpe et tomt verdisystem tilbake gjennom språket.

Fortelleren får ikke bare et ironisk forhold til seg sjøl i setesdalskufte, men til populærkulturens musikk og til et språk som ikke bærer lenger. Det har blitt til et sløvt vanespråk, som har prega heile det mentale landskapet hans. Han har mista trua på «hyrdeopplegget i rockparadiset». Niel Young som snur om og blir gardbruker er framstilt som ein latterlig figur. Bondeføleriet hans er bare grunna på hat til byen. «I byen har han alltid følt seg oppskåret og obdusert, på landet gror sårene sammen» (120). Den slags romantikk er ei av farene ved den «sjældigging» (sjøldyrking) som kulturen inviterer til.

Niel Youngs utvikling er i virkeligheten bare ei unnskyldning for å gi gløtt av fortellerens utvikling inn i og gjennom ein amerikanisert ungdomskultur. Det er like mye et spørsmål om jeg-personen kan finne heim og ut av problema. Han sier om det han akkurat har fortalt: «Da jeg blåøyd begynte å fortelle denne historien, trodde jeg sikkert jeg skulle komme til veis ende et eller annet sted» (128). Det har han altså ikke, men fortelleren har gitt leseren ein nøkkel til å forstå sammenhengen uten at fortelleren sjøl har kommi fram til klarhet i situasjonen.

Leseren ser blant anna at fortelleren er prega av språket fra Woodstock—Veslewood-kulturen. Han har kanskje tenkt seg frigjort gjennom et sånt ungdomsspråk, et språk som virka både originalt og kjensleladd. Fortellinga gir et gløtt av åssen denne kulturen blir språklig einsretta. Med det følger ei likeretting av oppleving og verdimønster for de som bruker det. De kreftene som styrer kulturen har programmert språk og livsførsel, og de som har glidd inn i språket, har på sett og vis kjøpt ideologien.

I *Oppvekst i Andeby* skriver fortelleren ut fra større kunnskap om amerikanske myter som tilslører samfunnsforholda. Den neste boka går fra Andeby til Veslewood. Den ender i et spørsmålstegn fordi fortelleren her prøver å finne ut hva som er galt med Niel Young og den kulturen han står for. Sammen med helten har fortelleren sjøl levd seg inn i ei myteverd og et språk han nå er i ferd med å dukke opp av. I likhet med Young kjenner han at «dette fellesskapet kunne vært annerledes» (106). Det bar i seg ei tru på ungdommen, og de djupe følelsene var fine «fordi man ikke helt forsto dem. Men nå forsto de at følelsene ikke er der lenger» (119).

I ei stutt novelle i siste delen av boka opptrår den franske kulturfilosofen Roland Barthes med tanken om at «myten er mer forførende jo mer uklar den er. Myten er en stjålet språkform» (171). Briseid har forklart mytene bak den amerikanskdominerte ungdomskulturen som både er forførende og uklare. For å finne ut hva som gjømmer seg bak språket, har han stansa ved den språkforma som kommer med denne kulturen. Det er ikke klart åssen Niel Young skal finne heim igjen, men for fortelleren går veien heim på sett og vis gjennom bedre innsikt i og et oppgjør med det språket han har lånt. Da vokser han nok også ut av Veslewood.

Bokliste:

Bigsby, C. W. E. (utg.), *Superculture. American Popular Culture and Europe*, London 1975.
Audun Briseid, *Oppvekst i Andeby*, Oslo 1972.
Audun Briseid, *Hvem kan hjelpe Niel Young å finne veien hjem?*, Oslo 1974.
Wentworth og Flexner. *Dictionary of American Slang*, New York 1960.
Lewis Yablonsky, *The Hippie Trip*, Baltimore 1973.

Omgrepet samnorsk . . . . fra s. 19

61) P. Trudgill, op. cit. Jfr. også intervjuet med Trudgill i Språklig Samling, nr. 1, 1977.
62) B. Loman: «Högspråk occh dialekt i den finlandssvenska skolan». I «Dialectology and Sociolinguistics. Essays in honor of Karl-Hampus Dahlstedt», Umeå 1977, s. 71—82.
63) K. M. Pedersen: «Dialekt, regionalsprog, rigssprog — en analyse of børns skolesprog». Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 1977, s. 128.
64) B. Loman, op. cit. s. 76.

FRIDA
ANDREASSEN ETTF.
SKEI – SURNADAL
★
Kolonial – Kortevarer – Manufaktur

Ny meiningsmåling om språkbruken

NOI/Gallup Internasjonal har for Skiensavisa «Varden» foretatt ei meiningsmåling om språksituasjonen her i landet. I nevnte avis for 28/4 -78 er resultatet av undersøkinga gjengitt.

Etter mitt syn er denne undersøkinga av ganske stor interesse. Ikke minst må den være nedstemmende for de mest ihuga riksmålstilhengerne. Fra det hold blir det jo nærmest framstilt som om riksmålet er et flertallsspråk her i landet. Undersøkinga viser noe ganske annet.

På spørsmålet om hva intervjuobjektene *snakker:*, var svaret: Riksmål 15 %, bokmål 34 %, nynorsk 3 %, dialekt 48 %.

På spørsmålet om hva de *skriver,* var svaret: Riksmål 22 %, bokmål 65 %, nynorsk 11 %, dialekt 4 %.

Det framgår jo her klart at Riksmålsforbundets «sprog» er et lite mindretallsspråk her i landet. Men jeg trur vi bør ta i betraktning at en del mennesker, sikkert ganske mange også, ikke skiller klart mellom riksmål og bokmål. Jeg kjenner noen som snakker nærmest bokmål, ja det kan faktisk være litt radikalt også, men likevel sier de at de snakker riksmål. Vi kan gå ut fra som temmelig sikkert at hadde alle de spurte (ca. 1000 i alt) kunnet skille klart mellom de nevnte målformene, da hadde riksmålsprosenten blitt enda mindre. Både den muntlige og den skriftlige.

Også når det gjelder språket i radio og TV, var resultatet verd å merke seg. Etter all hetsen mot nynorsken i NRK, skulle en trudd at et stort flertall ville ha fordømt nynorsken. Men det var likevel ikke mer enn 50 % som syntes det var for mye av den. 39 % syntes det var passe. 9 % syntes det er for lite.

Tomas Refsdal

Målføre og skriftemål

Dette er tittelen på i bok som kom ut på Universitetsforlaget i fjor høst, og forfatteren er Martin Skjekkeland, lektor i norsk ved Telmark distriktshøgskole. For folk med interesse for skriftspråksnormering treffer denne boka midt i smørøyet; den gir for det første ei god oversikt over de trekka som særmerker de forskjellige dialektene i Norge, for det andre tar forfatteren opp i hvor stor grad de to offisielle skriftspråka våre kan gjengi disse trekka.

Boka er gitt ut som foreløpig utgave, for, som forfatteren sier i forordet, «stoffet er langt frå ferdig utarbeidd, og boka har både med omsyn til fagleg innhald og pedagogisk opplegg truleg ikkje funne si endelege utforming». Disponeringa av stoffet i boka og innholdt i seg sjøl er likevel så bra at det vel helst bare blir mindre endringer som må gjøres før boka kan komme i si endelige form.

Boka åpner med ei utgreiing om stavelser og prosodiske forhold og viser åssen de prosodiske forholda og utviklinga av dem fra norrøn tid ligger til grunn for to av de mest markerte dialektkjennetegna i norsk: tonelag og jamvekt. Man skal ikke høre lenge på en person før tonelagsrealiseringa i målet hennes røper hvor hun kommer fra, og grensa mellom dialekter med og uten jamvekt reknes av mange målføregranskere óg som grensa mellom aust- og vestnorsk, som er ei av hovedgrensene ved målføreklassifisering. Et par av definasjonene i prosodi-kapitlet er likevel ikke tilfredsstillende. Det gjelder for det første definisjonen av *trykk,* som lyder: «Med trykk (eller dynamisk aksent) meiner me sjølve utandingstrykket me uttalar ord og stavingar med» (s. 10). Det fenomenet vi kaller trykk, er vel imidlertid snarere et musikalsk og kvantitativt fenomen enn et dynamisk (se bl.a. Arne Vanvik: Kort innføring i fonetikk.) Den andre utilfredsstillende definisjonen gjelder *kvantitet:* «Med kvantitet meiner ein i språkvitenskapen den tid ein lyd eller ei staving varer» (s. 16). En bedre definisjon kunne f.eks. være: «Med kvantitet mener vi at forholdet mellom varigheten av de enkelte lydene og stavelsene kan ha distinktiv funksjon.» På den måten unngår man at rask og sein tale må tilskrives forskjellig kvantitet.

Etter kapitlet om prosidi følger to kapitler som tar for seg vokal- og konsonantutviklinga fra norrønt mål til vår tid og gir oversikt over en del av de vokal- og konsonantsystema som fins rundt i målføra våre i dag. Både i disse kapitla og i de andre holder forfatteren seg i størst mulig grad til bokstavene i det vanlige alfabetet vårt og bruker bare lydskrift (Storms) der han syns det trengs. Det gjør boka mer lettlest og tilgjengelig, og jeg kan ikke se at boka har tapt noe på det i nøyaktighet.

Det neste kapitlet, som handler om formverket i målføra, er det største i boka. Kapitlet er oversiktlig og greitt disponert; hver av de fire ordklassene substantiver, pronomen, adjektiv og verb behandles for seg, og de forskjellige bøyingskategoriene ved hver ordklasse skilles også tydelig fra hverandre. Både dette kapitlet og de to foregående gir et godt bilde av de problema man står overfor ved skriftspråksnormering.

Til sist i boka kommer et kapittel om åssen målføra våre deles inn. og et kapittel som summerer opp de viktigste særtrekka ved de forskjellige målområdene. Helt til slutt i boka finner vi 31 sider med målgeografiske kart, de fleste av dem henta fra Hallfrid Christiansen, resten fra Kjell Venås, J. A. Schulze og Eric Papazian. En del av karta er litt utydelige i trykken; det er mulig at det kommer av forminskinga fra A4- til A5-format.

Alt i alt er *Målføre og skriftmål* ei bra bok; den er oversiktlig og lettlest og har godt med eksempler til å underbygge teksten. Boka er også såpass kort at det ikke er noe årsverk å lese den, men er samtidig fyldig nok til at den ikke blir overflatisk. Boka kan derfor anbefales til alle dem som ønsker seg bedre oversikt over alle de variantene man kan finne av norsk språk, og kanskje særlig til folk med språkpolitiske interesser.

Martin Skjekkeland:
Målføre og skriftmål. 163 sider.
Universitetsforlaget 1977.

Thomas Hoel.

Språkpolitiske spørsmål i internasjonalt perspektiv

Lars S. Vikør, dette fenomenet i norsk språkpolitikk som iallfall jeg ennå har til gode å lese noe dårlig av, er på bokmarkedet igjen med ei ny bok, *Språkpolitikk på fem kontinent.* I 1975 presenterte han den norske språkpolitiske situasjonen og historia for utenlandske lesere gjennom den tettskrevne og innholdsrike boka *The New Norse Language Movement* (Forlaget Novus, Oslo). Med den siste boka si er det fremmede lands språkpolitiske problem og strategier han gjør kjent for norske lesere. Vikør har med andre ord bidratt til å få informasjon til å flyte både til og fra vår heimlige arena.

Likevel kan det ikke være tvil om at det for oss i Norge er viktigst for tida å få satt sentrale språkstridsspørsmål i en videre sammenheng enn vår egen. Nøktern og saklig kunnskap om åssen slike spørsmål blir oppfatta og behandla i fremmede samfunn, og innsikt i språklige og språkpolitiske forhold vi sjøl ikke kjenner, kan virke sunt nedrustende på den moralismen og irrasjonaliteten som språkdebatten i heimlandet dessverre er betent med. Vikørs bok gir oss slik kunnskap og innsikt. Sjøl om den må kalles populærvitenskapelig, er jeg viss på at den går detaljert nok til verks for de aller fleste leserne.

Lars S. Vikør har fått hjelp av forskjellige fagfolk i noen kapitler. Helge *Sandøy,* som er magister i nordisk språkvitenskap, skriver om det islandske språksamfunnet. Han foretar en stutt språkhistorisk gjennomgang og kaster lys over hvorfor det er etter måten små dialektskiller i dette samfunnet. Den ubrutte skrifttradisjonen gjennom hundreåra, purismen i normeringsspørsmål, rettskrivingsproblem og anna settes inn i en grundig historisk og politisk sammenheng. Vi får et innblikk i åssen bosetning, næringsforhold og utenrikspolitiske situasjoner har hatt ulike virkninger for framvoksteren av den situasjonen den islandske språkbrukeren befinner seg i i dag.

Ole Bjørn *Rongen* og Rolf Theil *Endresen,* begge med kinesisk som fag og i dag henholdsvis universitetsstipendiat i kinesisk og amanuensis i allmenn språkvitenskap, gjør greie for aktuelle språklige og språkpolitiske forhold i Kina. Jeg vil tru at det meste av det de kan fortelle, er nytt for de fleste her i landet. De orienterer om talemålssituasjonen i dette veldige landet, der rett nok de fleste har en variant av kinesisk språk som sitt morsmål, men der talemålsskilnadene likevel er så store at de skaper kommunikasjonsvansker. Her må nødvendigvis spørsmålet om f.eks. talemålsnormering te seg annleis enn i Norge. Kommunistpartiet har da også ei anna mening om dette spørsmålet i dag enn tidligere, og Rongen/Endresen gjør denne situasjonen forståelig for leserne. Ellers gir de et innblikk i skriftspråkspolitikken, ordskiftet i landet om ulike skriftreformer, om sjølve de kinesiske skrifttegna og om språkminoriteter.

Gunvor *Mejdell,* som underviser i arabisk ved Universitetet i Oslo, skriver om tale- og skriftmål i de arabiske landa, fra midtauststatane til Marokko. Ho tar opp den kjente diglossisituasjonen i disse samfunna, dvs. den systematiske skilnaden mellom situasjoner der bare «klassisk» arabisk blir brukt og slike der bare lokale varianter av arabisk blir talt. Vi kan lese om åssen de ulike bruksmåtene og variantene av språket er knytta til religionen, islam, og til historia, og Mejdell skisserer forskjellen mellom «purister» og «modernister» i de normeringsspørsmåla som er aktuelle i dag.

Endelig har forfatteren fått hjelp av bror sin, Knut S. *Vikør,* i utgreiinga av afrikanske språktilhøve. Knut Vikør har i fleire år studert særlig vestafrikansk historie ved universitetet i London og gjør det framleis. Har Rongen/Endresen og Mejdell vist oss språklig mangfoldighet i de kinesiske og arabiske samfunna, må de afrikanske tilhøva Knut Vikør skildrer for oss, nærmest fortone seg som kaotiske for en norsk hjerne. Vikør rekner med om lag 800 ulike språk på dette kontinentet, og sjøl med svake geografiske kunnskaper kan vi slå fast at hver eneste stat i denne verdensdelen må ha enorme språkproblem å hanskes med, ettersom de hver for seg har mange ulike språk innafor statsgrensene. Knut Vikør viser oss at heile vår tenkemåte omkring språknormer, nasjonalspråk og dialekt blir meiningsløs i denne sammenhengen. Med jamne mellomrom har vi f.eks. møtt den tanken her heime at et særegent og sams språk er et viktig og grunnleggende element i det som skaper en nasjon. Alt Rongen/Endresen river grunnen under denne forestillinga ved å vise til minoritetsnasjonaliteter i Kina som ikke har egne språk, og Knut Vikør avslutter artikkelen sin om afrikanske språkforhold slik: «nasjonalspråk er eit påfunn som vart skapt i vår verdsdel til bruk i visse historiske situasjonar. Afrika syner at nasjonalspråket er ei segn.»

— Ikke minst orienteringa om afrikanske språkforhold kan altså virke avklarende i det norske ordskiftet om «norsk mot dansk» mål i *vår* språkstrid.

Så langt Lars Vikørs medforfattere. Sjøl skriver han innleiingsvis om tilhøvet mellom språk og tenkning, om språk i politisk og språkvitenskapelig forstand, om dialekter og sosiolekter, om begrepa nasjonalspråk og klassespråk, om maktspråk og kjønnsspesifikk språkbruk. Han har et heilt kapittel om hvorfor skolespråksnormene er som de er og om åssen standardvariantene av ulike språk (fransk, engelsk, tysk) har vokst fram. Han knytter denne delen av språkhistoria til den økonomiske utviklinga i de aktuelle samfunna og viser f.eks. åssen samfunn med ulike økonomiske system har hatt ulik *interesse* av/*behov* for standardspråk («nasjonalmål»). Språknormer og talemål i USA og England tar han opp til drøfting i et tredje kapittel, der han bl.a. gjør en grenseoppgang mellom dialekt og aksent som er nyttig. Her orienterer han ellers om Bernsteins kodeteori og kritikken av den, om Black English i USA og språkpedagogiske tiltak samme sted (bl.a. «Head Start»). Vikør knytter seg dessuten til den engelske sosiolingvisten Peter Trudgill i synet på den plassen folkemåla bør ha i skolen: full godkjenning og bruksrett.

Lars S. Vikør er en av landets få indonesiskkyndige og, så vidt jeg veit, den eneste i Norge med høyeste grads eksamen i indonesisk språkvitenskap (fra universitetet i Leiden, Nederland). Derfor faller det naturlig at han har satt av et eige kapittel til å skildre språkforholda i denne delen av Asia. Også her er språkmangfoldet enormt; bare i Indonesia rekner en med fra 60 til 250 ulike språk. Vikør gjør grundig greie for historiske forhold i denne verdensdelen, om kolonihistoria særlig, og om normeringsforhold i dag. (Små stater som Sarawak og Singapore har f.eks. *mange* jamstilte skriftspråk.) Vi får innblikk i ulike typer malayisk, om motsetninger mellom indonesisk og singaporsk språkpolitikk og om situasjonen i dag. Det hele framstilles i nær sammenheng med allmennpolitiske forhold som ligger under språkpolitikken.

Som om ikke boka var innholdsrik nok med det jeg til nå har nevnt, supplerer forfatteren med et kapittel om historiske og samtidige språk og språkbruksforhld i Hellas. Med bakgrunn i vår norske språkstridssituasjon kjenner vi oss igjen i de allianser mellom allmenn- og språkpolitiske holdninger Vikør skildrer i Hellas. At f.eks. *demotike*-normalen, som bygger på det samgreske talemålet, blei radert ut av skolen som undervisningsmål under juntastyret (1967-74) og erstatta av det folkemålsfjerne og klassisk-orienterte *katharevousa,* burde ikke overraske en med kjennskap til norsk språkpolitikk.

Til slutt i boka vier Vikør et kapittel til pidgin- og kreol-språk, disse nedvurderte språktypene som er så utbredte i store deler av verden. Det er ikke lenge sia vi i vårt heimlige språkordskifte fikk høre fra ytterste venstre at «to ikke kan gå sammen til ett», dvs. at de to «nasjonalmåla» norsk og dansk ikke lot seg forene. Kreolspråka verden over beviser det motsatte. Det er språk med fullt utvikla grammatikk, på linje med et hvilket som helst anna språk, og de har vokst fram av språkblanding. Vikør nevner ei rekke eksempel, f.eks. portugisisk og ulike afrikanske språk, engelsk og melanesisk o.a. Han drøfter dessuten ulike varianter av pidgin-språk, utgangspunktet for kreolspråka. Det er språk uten fullt utvikla grammatikk og et begrensa ordtilfang som blir brukt i bestemte, avgrensa samhandlinger, f.eks. i handelssamkvem. — Den orienteringa boka gir om pidgin- og kreolspråk bør også kunne ta knekken på visse myter som verserer i norsk språkdebatt.

Lars S. Vikørs bok er strengt saklig, velskrevet og lettlest. Her er ingen kjenslefylt patos eller språkpolitisk demagogi, sjøl om det går klart fram hva forfatteren meiner. Respekten for folkelig talemål gjennomsyrer både Vikørs og medforfatternes artikler. Men det er uråd å finne fastlåste holdninger. Det folkelige talemålet er ikke hellig, det må ikke fetisjdyrkes, understreker Lars Vikør. Talemålsnormering kan være rett politikk i enkelte stater. I de fleirspråklige afrikanske landa, for eksempel, vil det være nødvendig til en viss grad for å holde nasjonene sammen. Dialektreising kan virke splittende i slike situasjoner. Andre steder, som f. eks. i Norge, vil derimot strid for dialektene i skrift og tale virke progressivt. Spørsmål om normering og språkbruk må nødvendigvis løses ulikt i ulike historiske, språklige og sosiale situasjoner.

Det som er å innvende mot deler av boka, er så lite og detaljert at det må være tillatt å la det drukne i alt det gode som er å si om boka som helhet. Deler av boka, som de to første kapitla, burde kunne tas i bruk som lærestoff i den videregående skolen, i lærerskolen og andre postgymnasiale skoleslag som har språklære på timeplanen. Alle kapitla er imidlertid så innholdsrike, interessante og ikke minst *nyttige* for forståinga av vår egen språksituasjon, at den alminnelige språkinteresserte norske kvinne og mann bør ile til bokhandelen og sikre seg dette store tilskuddet til vår språkpolitiske litteratur.

Lars S. Vikør: *Språkpolitikk på fem kontinent.* Med bidrag av Helge Sandøy, Rolf Theil Endresen og Ole Bjørn Rongen, Gunvor Mejdell, Knut S. Vikør.
Det Norske Samlaget. Oslo 1977.
238 sider. Kr. 58.00.

Geirr Wiggen

Støtter AKP . . . .

Dagbladet og *Målfront* og andre plasser. Verre må det ha vært for m-l-erne at teorien deres ikke blei følgt opp i praksis av deres egne. Avisene, pamflettene, oppropa, tidsskrifta og bøkene fortsatte å komma ut på *dansk* i stor monn, for å låne deres egen betegnelse på bokmålet.

Hvorfor har ikke AKP (m-l) følgt den *norske* linja i målpolitikken når det er kommi til praksis? Har det vært av taktiske omsyn? Eller har det vist seg at *norsken* likevel ikke har vært den frigjørande brekkstanga den skulle væra for alle arbeiderer i landet? Umulig å si for en utaforstående venstrist som meg.

Men en kan jo lure. Rett nok er AKP (m-l) et parti som har gitt nynorsken høveligere plass i i sine skrifter enn de fleste parti i landet. Men mer og mer kommer ut på radikalt bokmål, — eller *dansk*, da. Om partiet framleis meiner det er dansk?

Til *Språklig Samling* er det kommi en del bøker fra AKP-forlaga, både skjønnlitteratur og anna. Ei historiebok som Ottar Strømmes «*Stille mobilisering*» gjennomfører *a*-ending i 1. klasse svake verbs fortid og i partisippavleda adjektiver *(svekka, ønska, behandla, kupparta)*, likeeins i hokjønns- og intetkjønnsord *(tida, behandlinga, øvrigheta, forholda)*. Det går tilmed så langt at visse svake hankjønnsord og ord på *-ning* får denne endinga, slik det er en voksende tendens til i store østnorske målområder, på tvers av gjeldende bokmålsnorm *(opprustninga, motstandsvilja)*. Boka gjennomfører ellers den foranstilte hokjønnsartikkelen *ei* og diftongen *ei (reine, blei)*, og vi finner ordformer som *bru, tru, sjøl, veg* o.a. Med andre ord: Klart radikalt bokmål.

Radikalt bokmål er også brukt i det nye, femte bindet av Mao Tsetungs *Verker i utvalg*. Oversetteren har gått om lag like langt i folkelig lei her som Strømme har i si bok; bare enkelte ord har moderat bokmålsform *(hele, loven)*.

Særlig språkforma i Mao Tsetungs verker skulle væra en peikepinn på hva AKP (m-l) ønsker i språkvegen. Ingen av de nevnte bøkene har likevel tatt skrittet så langt i folkemålsretning innafor bokmålet som den sentrale partikaderen Tron Øgrim. I et etterord til Jon Michelets vesle bok *Kapitlet som ble vekk* opphever Øgrim den største mangelen ved det radikale bokmålet ved å sløyfe den folkemålsfremmede endinga *-t* i sterke verbs supinumsformer *(skrivi)*. Og han bruker spørreordsformene *åffer* og *åssen* fritt. (Men verken Øgrim eller de før nevnte har våga seg på å ta den østnorske kløyvde infinitiven i bruk i bokmålet, enda den er tillatt i normalen (dvs. *væra, gjøra*).) Jon Michelet fører på si side et mer konservativt bokmål i de første bøkene sine.

Mao-verket og Øgrims etterord til Michelets bok er likevel nok til å antyde at AKP (m-l) neppe kan oppfatte samnorsken eller det radikale bokmålet som noen trojansk riksmålshest i språkspørsmålet. Om det ikke skulle væra rett at partiet er i ferd med å endre den språkpolitiske linja det stod fram med for 3—4 år sia («norsk-mot-dansk-linja»), må det iallfall væra linjestrider i partiet i språkspørsmålet. I *Klassekampen* nr. 26-1978 slipper signaturen «Arbeider, Stavanger» til med et forholdsvis stort innlegg mot den norskdomspolitikken mange m-l-erer har agitert for. Innlegget har tittelen «Nynorsk er ikke storbyarbeidernes sitt språk», og forfatteren avviser merkelappen «dansk» på bokmålet: «Er dialektbruk tilpassa bokmålet dansk? Tøv.» Og han viser til det kraftfulle språket Dag Solstad og andre m-l-forfatterer fører.

Som nevnt er det både nynorsk og dialektbruk i m-l-forlagas utgivelser. Arnljot Eggens og Hans Rotmos viser et eksempel på det. Likeins partisangboka *Raud front!* (som trass i den nynorske tittelen inneholder mange bokmålstekster). Det er likevel umulig å se bort fra kjente AKP-forfatterer som Solstad og Askildsen. Askildsens *Hverdag* er skrivi på et Oslomålsfarga radikalt bokmål som er imponerende autentisk, når vi tar i betraktning at forfatteren sjøl er sørlending. Bare i enkelte detaljer har han bomma, som f.eks. med pronomenet *de* istedenfor *dem (døm)* og i bruken av *hun* som avhengighetsform (*til hun* istedenfor *til a* eller *til henne*). Slike glipp skyldes sannsynligvis Askildsens eige morsmål. Dag Solstad har brukt et like radikalt bokmål i si siste bok, *Svik. Førkrigsår*, som Askildsen i boka si. Her følger han for så vidt opp sin egen praksis fra romanen *25. septemberplassen* (1974) og skuespillet *Kamerat Stalin, eller familien Nordby* (1975). I sin gjengivelse av Oslo bymål er *Svik* god nok til å skape et autentisk østkantpreg for de fleste leserne. Pussig nok er den likevel såpass ujamn i dialektgjengivelsen at Oslomålsbrukeren sjøl vil kunne avsløre en del ordformer som ikke tilhører Oslomålet. (Det dreier seg imidlertid om detaljer som leseren ikke bør henge seg opp i. Det er vel ingen fare for det, heller, ettersom Solstads kapasitet som forfatter er stor nok til at de fleste blir rivi med i fortellinga, uansett om de deler hans partipolitiske syn eller ikke.)

Om Solstad er AKP (m-l)s mest kjente og kanskje største prosaforfatter, — han er uten tvil en av de fremste samtidsforfatterne vi har i Norge, — har han en kollega i partiet som på sett og vis er en enda mer gjennomført samnorskrepresentant enn han sjøl. Jeg tenker på Asbjørn Elden, som i sin debutroman *To slags folk i Travelfoss* har brutt alle skiller mellom

Over til s. 20

forma. Man fikk f.eks. valgfrihet mellom *en/ein, hester/hestar, vakrere/vakrare, skriver/skriv* osv.

Ideologisk sett kan vi merke oss at i forordet blir det argumentert med de *ulempene* den offisielle tospråkstilstanden fører med seg [21]), at «de store strukturendringene som særmerker samfunnslivet i våre dager, fører med seg at *utviklinga* nå går raskt i retning av samnorske kulturformer på alle områder» [22]), at det «er relativt få *praktiske* hindringer som står i vegen for ei formell sammensmelting av de offisielle målformene» [23]) — og videre at «*teoretisk* er det ingen vanske med å få innført ett offisielt skriftspråk i Norge» [24]). Dette er, etter mitt syn et (foreløpig?) høydepunkt i den *teknokratisk* begrunna «sammensmeltingsideologien», og det er vel heller ikke så vanskelig å høre at argumentasjonen er blitt utforma før EF-debatten. Talemålsdebatten i 1973 representerer et *høydepunkt* av en heilt annen karakter — kanskje snarere et *vendepunkt* for samnorsktanken. Den gjaldt heller ikke primært skriftspråket, men spørsmålet om et normert talemål, dvs. i utgangspunktet gjaldt den på en måte begge deler. For utgangspunktet var at professor Finn-Erik Vinje gikk inn for en «overnorm», et «landsgyldig standardtalemål» som var bygd på «de to målformenes skriftsystemer» [25]). Vinje viste til forbilder i andre land, bl.a. til Sverige. Men Norge var ikke Sverige, og Norge i 1973 var ikke Norge i 1966. I mellomtida hadde vi ikke bare hatt EF-debatten, men det hadde også skjedd ting på det språklige plan: språksosiologien var for alvor blitt introdusert [26]), Bernsteins teorier om språk og klasse ble debattert, Geerd Fischer hadde skrevet om «Sprache und Klassenbindung» [27]), den tyske språkbarriereforskinga var også i sin begynnelse. I Danmark diskuterte man språkbruksanalyse og pragmatikk i et allment kommunikasjonskritisk og typisk dansk perspektiv [28]), i Sverige skrev N. E. Hansegård om «Tvåspråkighet eller halvspråkighet» [29]). I Bergen pekte Å. Steinset på den psykologiske problematikken «ved skifte av dialektområde» [30]) — og her på Blindern skrev R. M. Blakar boka «Språk er makt» [31]). Det er — slik jeg ser det — en klar sammenheng mellom disse hendingene og den spontane reaksjonen på Vinjes innlegg.

Nå var det ikke bare samnorsktilhengere som deltok i talemålsdebatten, men det var hovedsakelig samnorsk- og nynorskfolk. Og dette viser et karakteristisk trekk ved den norske språkstriden — det er tale om flere ideologier innenfor hver språkstridsgruppe — og til dels om ideologier som overlapper fra gruppe til gruppe. [32])

Felles for alle motstanderne av talemålsnormering var at de argumenterte ut fra klassebestemte, sosiale, psykologiske og pedagogiske synspunkter. Holder vi oss bare til samnorsktilhengerne er linja bakover klar — den går uten tvil til Koht og Berggrav.

Men mer interessant er det å stille spørsmålet om hva talemålsdebatten kan få å si for samnorsktanken framover i tid. Debatten bidro til å stille de to hovedlinjene i samnorsk-bevegelsen klart i relieff, og kanskje enda viktigere: den bidro indirekte til å aktualisere noe av det som er kjerneproblemet i all normeringsdebatt: nemlig *om* —, i hvilken utstrekning — og på hvilken måte skal en — evt. er en nødt til — å akseptere en «overdialektal» og en «oversosiolektal» norm? [33]) De fleste deltakerne forkasta en slik norm for talemålet, men problemet er om den kan forkastes like lett for skriftspråket? Og hvis ikke — hvilken norm eller hvilke normer skal man evt. etablere? Den debatten som har pågått i Språklig Samling — og som bl.a. har ført til et nytt prinsipp-program for organisasjonen, viser at problemet er reelt. Den synes også å vise at trass i enkelte interne motsetninger om de grunnleggende språkpolitiske ideene, så er det det *sosiale* aspektet som betraktes som det sentrale i dagens norske språkstrid [34]). Det heter rett nok at LSS «vil arbeide for ett samlende norsk skriftspråk bygd på folkemåla i bygd og by» [35]), men flere uttalelser fra ledere i organisasjonen, synes å vise ei bevisst prioritering i samnorskarbeidet. Om jeg tolker dem riktig, er det dette som skal komme til å skje i de kommende åra: *først og fremst* vil det bli arbeidd for ei oppvurdering, reising av alt folkelig talemål — *deretter* kommer spørsmålet om et evt. felles skriftspråk bygd på talemålet. Derfor kan også den tidligere redaktøren av Språklig Samling og den nåværende leder av Landslaget — Geirr Wiggen — si: «*Ett* språk er slett ikke nok og ikke viktigst» [36]).

6. Så langt har jeg forsøkt å trekke opp enkelte hovedlinjer i den organiserte samnorskbevegelsens historie og i dens språkpolitiske og ideologiske grunnsyn. Det skulle gå klart fram av dette oversynet at det i dag ikke er mulig å tale om et eksisterende, samnorsk skriftspråk. Eventuelt vil vi kunne tale om det som et *framtidig* norsk skriftspråk. Ut fra denne tolkinga av samnorskomgrepet — som jeg ser som den primære — vil det sjølsagt være meiningslaust her og nå å vurdere samnorsk som et språkstrukturelt omgrep. Men dette vil ikke si at vi ikke kan forsøke å vurdere samnorsktanken som sådan, som normativ og språkpolitisk strategi. Og dette skal vi snart komme tilbake til.

Over til neste s.

Men det ble nevnt innledningsvis at samnorsk omgrepet har flere betydninger. En vanlig oppfatning tar sitt utgangspunkt i at samnorsk ligger midt mellom de to skriftspråka bokmål og nynorsk: Bokmål + nynorsk = samnorsk — så å si. Jo mer bokmålet nærmer seg nynorsken, jo mer samnorsk blir det, og jo mer nynorsk nærmer seg bokmålet, jo mer samnorsk blir den. Med bakgrunn i denne tankegangen kan vi si at den offisielle «tilnærmingspolitikken» har vært en samnorsk-politikk, og at det skriftspråket som er kommet nærmest opp mot samnorsk, er det såkalte «radikale» bokmålet i 1938-rettskrivinga. Det er neppe heller tvil om at for enkelte — særlig riksmålsfolk — vil samnorsk være mere eller mindre synonymt med denne «bokmålsvarianten» [37]). Ut fra en slik tolkning har det også vært argumentert med såkalte «språkstrukturelle» argument mot ei tilnærming mellom bokmål og nynorsk. F. eks. hevda professor Ingrid Dal i femtiåra at bl.a. innføringa av trekjønnsmarkering i riksmålet var i mot «språkets struktur» [38]), og at innføring av *-a* i best. nøytr. flertall var i mot «sprogets vesen» [39]). Den samme argumentasjonen gjentok hun så seint som i februar i år da hun i en artikkel påpekte at ord som «mjøl», «reim», «lauv» osv. er «fremmedlegemer i vårt riksmål» og at de ødelegger riksmålets «integritet». [40]) Argumentasjonen kan for så vidt sies å være språkstrukturelt motivert [41]), *men* bare under forutsetning av at vi oppfatter språk — og i dette tilfellet riksmålet — som en fast størrelse med en gitt og uforanderlig struktur. Altså ut fra et språksyn med klar forankring i en romantisk — nærmest platonisk — språkfilosofi. [42]) Og en slik argumentasjon er sjølsagt basert på at skriftspråket utgjør en egen struktur, som er heva over og klart atskilt fra talemålsstrukturen.

Vi skal ikke se bort fra at også enkelte samnorskfolk har bidratt til den utbredte forestillinga at samnorsk er ei mekanisk blanding av bokmål og nynorsk, evt. da også framstilt slik at samnorsk utgjør en slags hegeliansk syntese av de to eksisterende *skrift*språka. En slik oppfatning er imidlertid som jeg har forsøkt å vise, ikke uten videre forenlig med den ideologien som er den førende innenfor samnorskbevegelsen i dag, og den er da også blitt imøtegått av bevegelsens ledere. [43])

7. Men la oss nå vende tilbake til den primære tolkinga av samnorskomgrepet, og la oss også forutsette at det synet jeg her har trukket opp i grove linjer — og med et slags vendepunkt med talemålsdebatten i 1973 — i alle fall stort sett dekker en realitet. Man vil da måtte spørre: hvilken *språksosiologisk* eller *språkpsykologisk* innsikt var så djuptgripende at den fikk heile bevegelsen til å endre karakter?

Den *språksosiologiske* forskninga har først og fremst klarlagt hvordan et utall av språklige varianter har en tendens til å fordele seg etter bestemte sosiale mønster — etter samfunnsgrupper og kommunikasjonssituasjoner. Enten man i beskrivelsen har gått ut fra sosiale lagdelingskriterier eller fra en mer marxistisk basert teori om klassetilhørighet, har det vært relativt lett å peke på et visst samsvar mellom språklige uttrykk og ulike sosiale variabler. Men mer eller mindre implisitt i denne forskninga har det også ligget et *verdisyn:* nemlig at de forskjellige språklige variantene som regel er likeverdige — ikke bare *strukturelt-deskriptivt,* men også *funksjonelt* sett. Jeg sier som regel — for det har ikke alltid vært tilfelle. Bl.a. har den tyske språksosiologen Ulrich Ammon i ei svært utførlig framstilling forsøkt å klarlegge forholdet mellom «dialekt» og «standardspråk» på tysk område ut fra den hovedtesen at «dialekten» ikke er egna som kommunikasjonsmiddel i det offentlige liv og blant folk i ledende posisjoner i produksjonsprosessen. Det er altså ikke tale om en funksjonell likeverdighet mellom de to språkvarianter. Derfor vil også skoleundervisninga ifølge Ammon måtte satse på standardspråket slik at en kan bøte på «das kommunikatorische Handikap der Dialektsprecher» [44]). Herfra er ikke veien lang til teorien om «språkskort» som tidligere var blitt lansert i USA og som bl.a. var lagt til grunn for førskole-programma til læringspsykologene Bereiter og Engelmann [45]) og for Arthur Jensens påstand at svarte gettobarn var intellektuelt tilbakestående [46]). I de to siste tilfellene har altså språksosiologiske forskningsresultat dannet utgangspunkt for et heilt anna verdisyn — og for pedagogiske tiltak i form av såkalt «kompensatorisk undervisning». Slike konklusjoner og slike tiltak er imidlertid blitt sterkt kritisert av internasjonalt kjente språksosiologer som William Labov [47]) og Peter Trudgill [48]). Labov påpeker — og etter mi meining med rette — at tiltaka bygger på et sviktende språklig grunnlag, og han sier at «the most useful service which linguists can perform today is to clear away the illusion of «verbal deprivation» and provide a more adequate notion of the relations between standard and non-standard dialects». [49])

Trudgill forfølger denne tanken videre når han hevder at standardspråket er en dialekt som både deskriptivt og funksjonelt står på linje med ikkestandard-dialektene, og at den eneste grunnen for evt. å undervise i standardspråket i skolen, er at barna ikke skal bli diskriminerte fordi de tilfeldigvis bruker en ikke-standard dialekt. [50]) Tanker som disse ligger neppe heller langt fra kjernen i den «nye» samnorskideologien.

De ligger heller ikke langt fra grunnleggende tanker innenfor en god del nyere *språkpsykologisk* forskning. Her har en lagt vekt på at barna alt i førskolealderen har skaffa seg et språksystem som er grammatisk fullstendig, og som er funksjonelt tilpassa det nærmiljøet barnet lever i. *Lærings-* og *sosialpsykologisk har* en vært redd at den begynnende undervisninga i en overform — og da særlig hvis denne ligger langt borte fra barnets eget språk — kan skape konflikter. Får barnet følelse av at dets eget språk er underlegent i forhold til denne overnormen, for ikke å si hvis det blir kritisert og sett ned på på grunn av sitt språk, vil dette kunne resultere i ei negativ holdning ikke bare til det å uttrykke seg språklig, men også til annen skoleaktivitet. Og i verste fall vil barnet kunne reagere — slik tyskeren Peter Braun beskriver det — med komplett taushet i timene, mens det utfolder seg verbalt i friminutta. [51]) Ut fra en slik psykologisk tankegang blir språket en integrert del — ikke bare av barnets, men også av det voksne menneskets totale identitetsoppleving. Dette aspektet er sterkt understreka av Frankfurter-sosiologen Walter Benjamin [52]). Jürgen Habermas peker også på at ei avgjørende endring av et individs språk betyr ei fremmedgjøring og et brudd med dets sosiale identitet [53]), og Thomas Luckmann sier at det opphavelige språket for de fleste er så nært knytta til individkjensla at det — i motsetning til ei rekke andre ferdigheter — ikke uten videre kan erstattes av et nytt. [54])

Om disse påstandene er holdbare, vil de bl.a. måtte få konsekvenser for skriftspråkopplæringa i et dialektsplitta samfunn. Den vil måtte bygge på talemålsgrunnlaget i langt større utstrekning enn hva tilfellet er i dag. Forsøk på dette har også vært gjort, bl.a. ved Center for Applied Linguistics i USA [55]). Det mest kjente forsøket her i Norden er vel fortsatt Tore Österbergs omfattende undersøking fra Piteå i 1957/58. [56]) I Sverige er dette blitt oppfulgt i dag gjennom Ulrika Leimars — LTG-metode, «Løsning på talets grund». I seinere tid har flere også tatt opp tanken her i Norge [57]), og det arbeides i disse dager med enkelte slike prosjekt. Disse prosjekta og de praktiske vanskene som er forbundet med dem, kan jeg ikke komme nærmere inn på her. La meg i *denne sammenhengen* bare understreke to ting:

(1) De argumenta jeg har nevnt her, er grunnleggende for ei reising av *folkemålet.* Her løper sosiale, språksosiologiske interesser delvis sammen — og til dels på tvers av de tradisjonelle språkstridsgrensene. Folkemålsideologien er som kjent også sterkt representert innenfor målrørsla. [58])

(2) Men — og det er det andre — når det gjelder *samnorskbevegelsen* spesielt, vil folkemålsideologien og kravet om ei dialektnær opplæring før eller seinere på ny aktualisere spørsmålet om ei eller anna form for skriftspråksnorm. Som nevnt formulerte alt Berggrav kravet om opplæring på dialekt — det var barnas talemål som skulle formes ut. Men fortsatte Berggrav: «Gjennom dette arbeide vil de føres frem til saapas stor ledighet at de *paa et senere trin kan føres over i rikssproget».* [59]) Spørsmålet blir: Hvor aktuell er denne tanken i dag for samnorskbevegelsen, og — *om* den er det — hvilken norm skal barna føres over i? Og videre — det er også et pedagogisk spørsmål — *når* skal de eventuelt føres over i en rikspråksnorm? Vi nærmer oss det jeg kalte kjerneproblemet i all normeringsdebatt, spørsmålet om et *normalmål* — eller — om man vil — om sjølve berettigelsen av et *standardspråk.*

8. I boka «Sprogsyn og sproglig opdragelse» sier Paul Diderichsen:

> «Sproglig og litterær dannelse har i vor kulturkreds altid været knyttet til bestemte sociale grupper der udgjorde en talmæssigt ringe, men indflydelsesrig del af befolkningen». [60])

Det er ingen tvil om at Diderichsen har rett, og det kunne gis tallrike eksempler som underbygde utsagnet. Så vanlig har dette mønstret vært i vår kulturkrets, at vi er kommet til å betrakte det som nærmest en slags nødvendighet, ja, som sjølve *normaltilstanden.* Vurdert i dette perspektivet kunne en si at den språkhistoriske tilstanden her i landet før og omkring 1820 var «normal». Og hvis vi nå tillot oss ei forenkling, kunne vi videre si at den norske språkutviklinga fra omkring 1850 og framover representerte det «unormale», mens språksituasjonen i f.eks. våre to naboland — Sverige og Danmark — representerte det «normale». Og faktum er at den nordiske språksituasjonen *har* vært framstilt på denne måten. Det er først i de seinere åra at enkelte i utlandet har begynt å interessere seg for den norske språksituasjonen ut fra den tankegangen at den ikke bare er en særnorsk kuriositet, men at den kunne være et *mønster* for andre — den var kanskje ikke så ulik situasjonen i deres eget hjemland, kanskje ikke så unormal som de hadde trodd. Dette gjelder f.eks. Peter Trudgill i England [61]) og Bengt Loman i Sverige [62]). Og i Danmark har Karen Margrethe Pedersen nylig vist — med utgangspunkt i jysk materiale — at skolen ikke makter å nå det oppsatte målet å gjøre elevene til riksmålsbrukere. [63]) Loman, som vurderer den norske språksituasjonen i forhold til den finnlands-svenske,

Over til neste s.

framhever at Norge er «ett extremt pluralistiskt samhälle i sina relationer mellan talade och skrivna varianter av «norska»», og at denne puralismen har klare fordeler bl.a. fordi «ingen behöver ha komplex för sitt språk», og fordi «praktisk taget varje norrman kan välja en skriftspråksform som ligger ganska nära hans eget talspråk» [64]).

Sjøl om Loman her beskriver det norske språksamfunnet som mer pluralistisk enn det etter mi meining er i virkeligheten, vil en måtte si at et skriftspråk med tillatte variantformer — det vi kunne kalle en «fleksibel» eller «åpen» struktur — *i prinsipp* tillater en langt sterkere samvariasjon mellom tale og skrift, og dermed også muligheten for en større individuell språklig frihet — enn hva tilfellet er med en skriftspråknorm som bygger på en struktur som er «fiksert» eller mer eller mindre «lukka». I og med at dagens samnorskbevegelse sjøl ikke har formulert noe syn på en eventuell skriftspråknorm, er det på en måte galt av meg å trekke det inn her. Men jeg gjør det — for det første fordi jeg savner ei eller anna form for skriftspråksstrategi (— for det er vel meininga at det også fortsatt skal *skrives* norsk i dette landet?) — og for det andre fordi jeg tipper at denne strategien vil måtte komme til å bygge på ideen om det pluralistiske samfunn med en mest mulig åpen skriftspråksnorm. Eller for å uttrykke det hele paradoksalt og på spissen: den ideelle skriftspråksnorm ville være den norm som gjorde seg sjøl overflødig.

9. Men dette er lang sikt, og enkelte vil si at det er en utopi. For at en slik strategi skal kunne realiseres, kreves det bl.a. at den «åpne» skriftspråksstrukturen også blir utnytta i skolen, at den ikke bare er åpen i teorien, men at den også fungerer *i praksis*. Det systemet med valgfrie sideformer vi har hatt til nå, har etter mi vurdering ikke fungert så «åpnende» vis-a-vis talemålet som den kunne ha gjort. En av grunnene til dette er at det ganske enkelt kreves svært gode *språklige kunnskaper* hos den enkelte lærer for å kunne utnytte variantformene. Og dessuten: det kreves ei bevisst holdning som bl.a. må gi seg utslag i at en er villig til å satse på ei aktiviserende skriftspråkopplæring på talemålets grunn. Det er også et spørsmål om pedagogikk, om utarbeiding av undervisningsmateriale, om forlagspolitikk osv. For å kunne gjennomføres i skolen, vil det sjølsagt — som vi alle veit — også måtte være politisk vilje i samfunnet for øvrig — til å satse på ei språkpolitisk linje som mange i vårt samfunn i dag fortsatt vil karakterisere som «unormal», kanskje også «usikker». Og det er ei kjensgjerning at i den grad det overhodet satses på kulturpolitikk i økonomisk vanskelige tider, så satses det i hvert fall ikke på noe som kanskje et flertall i folket bedømmer som «usikkert». Når alt kommer til alt, er det kanskje dette lederne for samnorskbevegelsen har innsett når de har valgt å gå forsiktig ut med krav om skriftspråksendringer og i stedet har valgt å satse på ei *holdningsendring*, på å motarbeide mange av de fordommene om språk og sosiale forskjeller som eksisterer i det norske samfunnet i dag. Til syvende og sist er språkstriden en strid om holdninger — og ikke minst — en strid om makt. Om samnorskstrategien skal lykkes, vil i høy grad være avhengig av om den kan endre holdninger for på denne måten også å oppnå makt.

NOTER:

1) M. Moe: «Nationalitet og kultur», Samtiden nr. 20, 1909 s. 17—28. Opptr. i Saml. Skr., 1925—27, bind II, s. 260 ff.
2) «Begge flokker er nordmænd; begge har sat sig samme mål: ett norsk sprog, i skrift som i tale, høvelig for alle nordmænd; begge stevner i samme lei, om end fra forskjellig kant. Begge har ret i noget, i meget; men ingen har *hele* retten. Springer det ikke av sig selv i øinene? Ta et fugleskue over spørsmålet, det store spørsmål om *fremtidens norsk*, om et mål som kan binde bygd og by sammen og høve for hele landet! . . .
(M. Moe: «Norsk og dansk sprogdrakt», 1906. Her sit. etter Saml. Skr. II, 1926 s. 49).
3) K. Knudsen: «Om Norskhed i Vor Tale og Skrift». Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur, Fjerde Aargang, 1850, s. 270 f.
4) Se f.eks. O. Almenningen: «Samnorsken, eittspråklina, folkemålet», Dag og Tid 7.1. 1975. Opptrykt i H. Sandøy: «Språk og politikk», Oslo 1975, s. 103—108.
5) At Knudsen ikke entydig kan tas til inntekt verken for et bestemt riksmålssyn eller samnorsksyn, er med rette blitt påpekt av B. Bleken: «Om norsk sprogstrid», s. 69.
6) Se f.eks. L. S. Vikør: «Om språkteknokrati og samnorsk», Språklig samling, nr. 3, 1976, s. 17.
7) E. Haugen: «Rikspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre», Oslo 1966, s. 218.
8) Leitre, Lundeby og Torvik: «Språket vårt før og nå», Oslo 1975.
9) «Østlandsk formlære», s. 16. Her sit. etter E. H. Jahr, «Målsyn og målideologi i 'Østlandsk reisning'». I Språklig samling, 3, 1976, s. 5.
10) «Østaglett» i mai 1921. Her sit. etter E. H. Jahr, op. cit. Jfr. også H. Koht: «Austlandsk og norsk», tale i Bondeungdomslage i Oslo, 15. april 1921. Talen er gjengitt i utdrag i E. H. Jahr (red.): «Østlandsk Reisning 1916—1926», Oslo 1974, s. 86 f.
11) Tidens Tegn 30/7-1917.
12) Fra E. Berggrav-Jensen: «Østlandsk Reisning» (1916). Her sit. etter E. H. Jahr: «Østlandsk Reisning 1916—1926», s. 63.
13) Jfr. her særlig H. Koht: «Arbeidarreising og målspørsmål» (1921). Trykt i Hanssen og Wiggen: «Målstrid er klassekamp», Oslo 1973, s. 25—39.
14) Koht, op. cit. s. 39.
15) Jfr. D. A. Seip: «Ett mål i Norge. Målstriden avgjort av denne generation?» (1916).
16) D. A. Seip: «Je og jeg og eg», Østaglett 1922, s. 84. Her sit. etter E. H. Jahr: «Østlandsk Reisning 1916—1926», s. 156. Jfr. også Seips argumentasjon i artikkelen «Itte, inte, ikke eller ikkje?», «Østlandsk Reisning» nr 3. 1919. I Jahr, op. cit. s. 153 f.

17) «Men alt nå skulde det bli satt op en fellesform for begge mål, som enhver kan bruke. Det må bli gitt lærebøker på den og ordlister. Den må være obligatorisk i en av de to stilene som blir brukt ved avgangseksamener. Den må kunne brukes i centraladministrasjonen og embedsverket. Den vil komme til nytte i skjemaer og opslag, som ellers skal være på begge mål. Selv om en slik fellesform ikke blir innført på annen måte, bør vi snarest mulig få en slik «skjemaform» og «opslagsform». Den vil lette den offentlige administrasjon på mange måter». D. A. Seip: «Språklig omvurdering i norsk språkutvikling», Oslo 1937, s. 26. Opphavelig var dette et foredrag, som ble holdt på Østlandsk lærerstemne, 30. okt. 1936.
18) «Framlegg til samlenormal», utg. som første hefte i serien Språklig Samlings småskrifter, Oslo 1966.
19) B. Bleken, op. cit. s. 19.
20) Framlegg til samlenormal», s. 20.
21) Framlegg til samlenormal, s. 7.
22) Framlegg til samlenormal, s. 9.
23) Framlegg til samlenormal, s. 10.
24) Framlegg til samlenormal, s. 12.
Alle uthevinger er mine.
25) F. E. Vinje: «Talemålsnormering», kronikk i Arbeiderbladet 1.2.1973. Utg. i G. Wiggen: «Ny Målstrid», Oslo 1973, s. 63—66.
26) Jfr. f.eks. Engh m.fl.: «Språksosiologi», Oslo 1972.
27) Geerd Fischer: «Sprache und Klassenbindung», Hamburg 1971.
28) Jfr. f.eks. Wille, N. E. og Larsen, P. H.: Introduktion til pragmatisk og pragmatisk analyse». I NyS, nr. 2, København 1970, Broby, Kunøe, Mortensen, Schmidt, Sørensen: «Sprogbrugsanalyse — en læsemodell og en undervisningsmodel». I Meddelelser fra Dansklærerforeningen, nr. 1, 1972; F. Mortensen: «22.00 Radioavis. Kommunikationskritisk analyse af 22-radioavisen». Aarhus 1972.
29) N. E. Hansegård: «Tvåspråkighet eller halvspråkighet», Stockholm 1968.
30) Å. Steinset: «Problematik ved skifte av dialektområde. Ein innleiingsstudie». Forskning fra Psykologisk Institutt, Universitetet i Bergen, 4. årg. nr. 2 (1973).
31) R. M. Blakar: «Språk er makt», Oslo 1973.
32) Jfr. også S. Skirbekk: «Ideologier i språkstriden», i Kontrast 8, nr. 3, Oslo 1967, s. 106—117.
33) Med 'norm' sikter jeg her til dette ordets betydning slik det brukes i sammenheng med 'normativ', — altså om et 'normeringsgrunnlag'. Ordet er brukt i denne betydning av B. Havránek i «Zum Problem der Norm in der heutigen Sprachwissenschaft und Sprachkultur». I «Actes du Quatrième Congrès International de Linguistes», København 1936, s. 151—156, opptr. i J. Vachek: «A Prague School Reader in Linguistics», Bloomington 1964, s. 413—420. Denne betydning ligger også til grunn for framstillinga i K. Heger: «'Sprache' und 'Dialekt'», i Folia Linguistica III, 1969, s. 46—67, jfr. særlig s. 54 f. Det er altså tale om 'norm' i en noe annen betydning enn den E. Coseriu benytter når han taler om «Norm» i motsetning til «System» og «Sprachtypus», jfr. E. Coseriu: «Sistema, norma y habla», Montevideo 1952, jfr. også artikkelen: «System, Norm und 'Rede'» i «Sprache, Strukturen und Funktionen», Tübingen 1970, s. 193—212.
34) Jfr. Prinsipprogram for Landslaget for språklig samling av 10. oktober 1976 og 17. april 1977, § 2: Språkstriden er i dag først og fremst en strid med sosiale motsetninger.
35) «Prinsipprogram . . .» § 1: «Landslaget for språklig samling vil kjempe for språklig samling av det norske folket ved å gi det folkelige talemålet i landet sosial og kulturell oppreising, og ved å arbeide for ett samlende norsk skriftspråk bygd på folkemåla i bygd og by, med frihet i ordvalg og med folkelig uttrykksmåte.»
36) G. Wiggen: «Samnorsk og samnorsk», leder i Språklig Samling, nr. 2, 1976, s. 2.
37) Egentlig dreier det seg her ikke om en *samla* variant av bokmålet. Det ble ikke vedtatt i sjølve rettskrivingsreformen av 1938 at alle de «radikale» formene skulle innføres 'en bloc', jfr. G. Wiggen: «Hva er radikalt bokmål? Ei problematisering». Språklig Samling, nr. 4, 1977, s. 3 ff.
38) I. Dal: «Noen bemerkninger til den fremlagte lærebok-normal», i «Kritikk av 'Framlegg til læreboknormal 1957. Fra Norsk Språknemnd», utg. av Riksmålsvernet m.fl., Oslo 1958, s. 38 ff.
39) I. Dal: op. cit. s. 40.
40) I. Dal: «Fremmedlegemer i vårt riksmål», Frisprog 11.2. 1978, s. 2.
41) Dette har jeg påpekt når det gjelder kjønnssystemet i artikkelen: «Om genusmorfemer i norsk bokmål», Maal og Minne, hefte 3—4, 1970, s. 176 f.
42) Jfr. også S. Skirbekk, op. cit. s. 106 f.
43) Se f.eks. G. Wiggen: «Samnorsk og samnorsk».
44) U. Ammon: «Dialekt, soziale Ungleichheit und Schule», Weinheim und Basel 1973, s. 154.
45) C. Bereiter og S. Engelmann: «Teaching Disadvantaged Children in the Pre-School», Prentice-Hall 1966.
46) A. Jensen: «Social class and verbal learning». I Deutsch, Katz og Jensen: «Social Class, Race and Psychological Development», Holt 1968.
47) W. Labov: «The logic of Nonstandard English». I P. P. Giglioli: «Language and social Context». London 1972.
48) P. Trudgill: «Accent, dialect and the school». London 1975, s. 88 ff.
49) W. Labov: op. cit. s. 180.
50) P. Trudgill: op. cit. s. 102.
51) P. Braun: «Sprachbarrieren und muttersprachlicher Unterricht». I «Der Deutschunterricht» 21, hefte 4, 1969, s. 7—17, sit. Ammon, op. cit. s. 50: «Wer (von der Schülern!) gegen die Richtigkeit der Sprache verstösst, wird ermahnt und bestraft und ist zudem der Lächerlichkeit ausgesetzt. Und wie diese Sanktionen sich auswirken, das kann man schon in dritten Schuljahren beobachten: einige fragen und sprechen in fast allen Stunden; andere haben sich schon hier damit abgefunden, in fünf langen Stunden — die Pausen ausgenommen — nichts sagen zu können, es sei denn unter der stets lauernden Gefahr, zurechtgewiesen zu werden». Ammon meiner at dette bare er et problem for de barna som ikke har lært seg standardspråket hjemme — før de begynte på skolen.
52) W. Benjamin: «Problem der Sprachsoziologie». I Benjamin: «Angelus Novus. Ausgewählete Schriften. 2». Frankfurt a.M. 1966, s. 92.
53) J. Habermas: «Zur Logik der Sozialwissenschaften», Frankfurt a.M. 1970, s. 291.
54) T. Luckmann: «Soziologie der Sprache». I «Handbuch der Empirischen Sozialforschung II», utg. av R. König, Stuttgart 1969, s. 1061.
55) Se f.eks. J. C. Baratz & R. W. Shuy (utg.): «Teaching Black Children to Read», Washington D.C. (1969), Urban Language Series 4.
56) T. Österberg: «Bilingualism and the First School Language — an Educational Problem Illustrated by Results from a Swedish Dialect area», Umeå 1961.
57) Se f.eks. A. Bjørkum: «Skriftleg morsmålsopplæring på målføre eller nær innåt». I Ventil, 2, 1976. Også i Praxis, nr. 25, 1976, s. 25—27; E. H. Jahr: «Om ABC på bygdemål» i Praxis nr. 25; «Skolen og talemålet til elevane», i Norsklæreren, 2, 1977, s. 19—22; K. Venås: «Om høvet mellom dialekt og normalmål (skriftmål) i skolen», Norsk Pedagogisk Tidsskrift, nr. 9, 1977; «Talemål og skriftmål i den fyrste morsmålsopplæringa» i Syn og Segn, 4, 1978, s. 194 ff; G. Wiggen: Dialektbruk i morsmålsopplæringa, særlig den første lese- og skriveopplæringa». I J. Kleiven (red.): «Språk og samfunn», Oslo 1978.
58) Et oversyn over denne ideologien er gitt i R. Fallenstein: «Die *Folkemål*-Bewegung in Norwegen». I Skandinavistik, årg. 7, 1977, hefte 2. Når det gjelder overlapping i ideologisk syn mellom Noregs Mållag og Landslaget for språklig samling, jfr. også brevet til Noregs Mållag fra de 14 dobbeltmedlemmene, gjengitt i Språklig Samling nr. 4, 1977.
59) E. Berggrav: «Østlandsk Reisning» (1916). Her sit. etter E. H. Jahr: «Østlandsk Reisning 1916—1926», s. 63.
60) P. Diderichsen: «Sprogsyn og sproglig opdragelse. Historisk baggrund og akuelle problemer», utg. av N. Rosenkjær, København 1968, s. 172.

Over til s. 10

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 20 kroner året

Skriftstyrar: Ernst Håkon Jahr
Gabbrovn. 11, 9022 Krokelvdalen
Tlf.: (083) 30 483

de to offisielle målformene våre og forsyner seg fritt og fruktbart av både nynorsk og bokmål, i ordtilfang som i formverket. Alle de radikale formene som er nevnt ovafor, er med, og han nytter fortidsforma *vart* av verbet *bli* (hvor mange veit at den er tillatt i bokmål?), pronomenforma *ho* (sideform i bokmål), *kjærleik, heim, vaksne* og *an-be-het-else*-ord som det passer. Det går ypperlig. Eldens bok er virkelig ny og spennende både i si litterære form (jfr. Helge Rønnings omtale i *Ny Tid* nr. 59/77, s. 13) og i språkforma. Jeg kan ikke anna enn se Eldens gjennomførte samnorske språkføring som et fullgodt eksempel på at det folkelige måltilfanget bærer med seg kraft og styrke, både når det får sette sitt preg på bokmålet og i nynorsken.

De bøkene jeg har nevnt her, er sjølsagt bare noen få av alle dem som kommer ut på AKP-styrte forlag. Men jeg tar dem likevel som tegn på at partiet neppe tviholder på tesen om at bokmålet i sine ulike varianter er *dansk* og uhøvelig for arbeiderklassen, og at bare Indrebø-nynorsken er *norsk*. Om så var, måtte vel dette sterkt sentralistiske partiet har øvd merkbar kritikk overfor de medlemmene sine som ikke har tatt «norsken» i bruk. Da språkvitskapsmannen Hans Vogt som ung kommunist skreiv boka *Målstrid og klassekamp* i 1932 og ennå trudde på nynorskens overlegenhet og landsvide seier, sørga han sannelig for å få den omsatt til nynorsk (av Klaus Sunnanå, trur jeg det var). Det skorter sikkert ikke på folk i AKP (m-l) som både vil og kan omsette sentrale partiutgivelser til nynorsk, der det trengtes. Men vi ser altså at det ikke blir gjennomført. Kan vi vente oss ei teoretisk oppfølging — ei linjeendring — i tråd med samnorskkursen i praksis?

Jeg må ærlig innrømme at jeg har satt pris på å lesa de bøkene jeg har nevnt her, noen fordi de har vært god skrivekunst, noen bare på grunn av den radikale bokmålsforma. Såpass filologisert er nå jeg at jeg kan gledes over ei slik form. Jeg syns det smaker friskt oppbrudd, trassig autoritetsuavhengighet og språklig virkelighetsnærhet av det radikale bokmålet mer enn av noen annen form av det norske språket. Fordi det radikale bokmålet har vært så undertrykt og lite nytta, er det heller ikke blitt forflata og uthula av næringslivsslitasje og klisjédanning. Det er upletta på et vis.

Nettopp derfor er den gleda jeg kjenner ved disse bøkene splitta. Like ærlig som jeg har innrømt gleda, må jeg vedgå at jeg er redd det kan skade det radikale bokmålets framtidige bruksmuligheter om m-l-rørsla nå virkelig tar det i bruk i stor bredde. Når AKP (m-l) har fått dominere andre deler av kulturlivet, har det samtidig isolert dem (jfr. Kvinnefronten, Chilekomitéen og andre). Det ville væra ei ulykke om det fikk dominere og isolere bruken av det radikale bokmålet på samme måten. Landslaget for språklig samling er en partipolitisk uavhengig organisasjon, og det er ikke mitt ønske at m-l-erne lar væra å skrive radikalt bokmål eller gjøra samnorske forsøk og framstøt. Men det vil væra heilt avgjørande for samnorskens framtid, trur jeg, at andre også følger opp i minst like stor grad, slik at samnorske former ikke blir oppfatta som AKP-attributt. Slik er det språk- og allmennpolitiske klimaet i Norge

Kjell Askildsen: *Hverdag.*
Aschehoug, Oslo 1976. 115 sider. Kr. 35,—.

Arnljot Eggen: *Skrifta på veggen.* 39 viser med musikk av Finn Ludt, Sigurd Haugen, Tor Hultin og flere. Per Sivle forlag a/s, Oslo 1976. 128 sider. Kr. 27,—.

Asbjørn Elden: *To slags folk i Travelfoss.*
Per Sivle forlag a/s, Oslo 1977.
345 sider. Kr. 39,50.

Mao Tsetung: *Verker i utvalg, Bind 5.*
Forlaget Oktober A/S, Oslo 1977.
532 sider. Kr. 49,— (hf.), kr. 60,— (ib.).

Jon Michelet: *Kapitlet som ble vekk.*
Med etterord av Tron Øgrim.
Per Sivle forlag a/s, Oslo 1976.
87 sider. Kr. 20,—.

Raud front! Revolusjonære arbeidarsongar.
Forlaget Oktober A/S, Oslo 1977.
200 sider. Kr. 25,—.

Hans Rotmo: *Vømmølmusikken hans Kristian Schravlevold 1974—1976.*
Per Sivle forlag a/s, Oslo 1976.
163 sider. Kr. 30,—.

Dag Solstad: *Svik. Førkrigsår.*
Forlaget Oktober A/S, Oslo 1977.
202 sider. Kr. 36,— (hf.), kr. 47,— (ib.).

Ottar Strømme: *«Stille mobilisering.»*
Våpen mot folket 3.
Forlaget Oktober A/S, Oslo 1977.
160 sider. Kr. 20,—.

Geirr Wiggen

S. Bern. Hegland Trykkeri A/S, Flekkefjord